

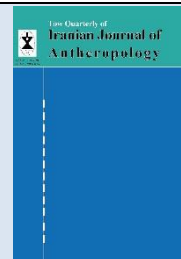

ISSN: 1375-2096

Iranian Journal of Anthropology

Volume 23, No. 42. Spring and Summer 2026: Pp. 153-178

<https://journal.asi.org.ir>

DOI: <https://doi.org/10.22034/jasi.2026.2096197.1661>

Documentation and Analysis of the Local Tradition of Fish Qorogh-Shekani Ab-Bandans of Mazandaran, with an Emphasis on Safeguarding in the Intangible Cultural Heritage

Mehrassa Ramezanpour¹, Mojtaba Safari^{*2}

1- Master's Student in Cultural Heritage Management, Faculty of Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

2- Assistant professor, Department of Archeology, Faculty of Cultural Heritage, Handicrafts and Tourism, University of Mazandaran, Babolsar, Iran. (Corresponding Author). Email: m.safari@umz.ac.ir

ARTICLE INFO

Type of Article: Research

Article history:

Received 31 July 2026

Revised 24 August 2026

Accepted 27 August 2026

Keywords:

Ab-Bandan (Water Reservoir), Fishing Method, Intangible Cultural Heritage, Local Tradition, Mazandaran, Qorogh-Shekani.

ABSTRACT

Qorogh-Shekani is a long-standing tradition among the people of Mazandaran Province, practiced to ensure the sustainable exploitation of natural resources and prevent environmental degradation in pastures, mountainous areas, and water reservoirs (Ab-Bandans). One manifestation of this tradition is fish Qorogh-Shekani in Ab-Bandans, which has a long history within the subsistence system of local communities. This study documents and analyzes the tradition of Qorogh-Shekani in the Ab-Bandans of Mazandaran and elucidates its role in safeguarding intangible cultural heritage. The research used a qualitative approach, drawing on oral narratives, participant observation, and semi-structured interviews with knowledgeable local informants in the villages of Rudbast and Armichkola in Babolsar County, and Rement in Babol County. The findings indicate that, beyond its subsistence function, Qorogh-Shekani possesses cultural, social, and environmental dimensions, reflecting the connection among humans, nature, and the local community within the framework of indigenous ecological knowledge. Furthermore, this tradition constitutes part of the region's cultural identity and plays a role in the intergenerational transmission of knowledge and experience. Nevertheless, its continuity is challenged by generational discontinuity, the advancing age of tradition-bearers, changing lifestyles, the spread of new economic approaches, and declining local community participation. Accordingly, systematic documentation, strengthening local community participation, intergenerational transmission of knowledge, enhanced education, attention to the sanitary conditions of the Ab-Bandans, and the application of indigenous ecological knowledge management principles are among the most important strategies for safeguarding this intangible cultural heritage.

Copyright © 2026 The Authors. Published by The Anthropological Society of Iran. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>). Non-commercial uses of the work are permitted, provided the original work is properly cited.

Citations: Ramezanpour, M.; Safari, M. (2026). "Documentation and Analysis of the Local Tradition of Fish Qorogh-Shekani in the Ab-Bandans of Mazandaran, with an Emphasis on Safeguarding Intangible Cultural Heritage". *Iranian Journal of Anthropology*, 23(42):153-178. <https://doi.org/10.22034/jasi.2026.2096197.1661>

Introduction

The historical continuity and cultural vitality of societies depend largely on recognizing, safeguarding, and intergenerationally transmitting traditions, beliefs, and behavioral patterns. The 2003 UNESCO Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage emphasizes traditions, skills, and practices arising from the lived experience of local communities. It highlights their role in preserving cultural identity (UNESCO, 2024). Likewise, the 2005 Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions emphasizes the active participation of individuals, groups, and communities in creating, continuing, and transmitting cultural expressions (Black, 2024: 370). These approaches have directed greater attention to the forms of knowledge and practice associated with nature and the surrounding environment, forms that result from local communities' experience adapting to their environments and managing natural resources, and whose continuity depends on the intergenerational transmission of knowledge and skills.

"Local Ecological Knowledge" is the product of local communities' accumulated experience interacting with the natural environment, shaped over generations and transmitted through informal education and participation in daily life (Berkes, 2018). In addition to knowledge of nature itself, this body of knowledge encompasses the rules and methods governing resource exploitation, and it contributes to maintaining a balance between subsistence needs and environmental capacities. Many local traditions have likewise developed based on such knowledge and, beyond their economic function, express indigenous modes of resource management, social relations, and cultural identity.

A manifestation of this knowledge can be observed in the Ab-Bandans (water reservoirs) of Iran's northern provinces, artificial structures that have long been built for water storage and the irrigation of rice paddies (Farzaneh, 2009: 49; Gholami, 2024: 1). Beyond their agricultural function, Ab-Bandans also play a role in preserving biodiversity, maintaining ecological sustainability, and organizing the social relations of villages (Tavakoli et al., 2021: 12–13). In connection with these structures, the local tradition of Qorogh-Shekani has developed as an indigenous system for exploiting aquatic resources.

Despite the antiquity of traditional fishing methods in shallow waters and comparable examples in other cultures, little written documentation exists on the cultural and social dimensions and the methods of performing fish Qorogh-Shekani, also known as Chapi-Zani. Research related to Ab-Bandans has likewise focused predominantly on technical, engineering, fisheries-related, and tourism aspects, while their cultural and anthropological dimensions have received comparatively little attention. In light of challenges such as generational discontinuity, changing subsistence patterns, the advancing age of tradition-bearers, and the transformation of the function of certain Ab-Bandans, the central problem addressed by this study is the documentation and analysis of Qorogh-Shekani in the villages of Armichkola and Rudbast in Babolsar and Rement in Babol, with an emphasis on safeguarding intangible cultural heritage. The present study asks: What is Qorogh-Shekani, and how is it performed? How does it shape social order and the rules governing access to a common-pool resource? How is indigenous knowledge generated and transmitted? Are we dealing with a ritual, or rather with a customary traditional method of resource exploitation that assumes a

ritual character under specific circumstances? And what effects have contemporary transformations had on its continuity?

Findings and Discussion

An examination of the field data and participants' oral narratives shows that Qorogh-Shekani cannot be reduced to a mere fishing method or a collective event. Qorogh-Shekani is a local tradition concerned with the management and exploitation of Ab-Bandan resources, one that, during its performance, is accompanied not only by its exploitative function but also by collective participation and social, cultural, and recreational dimensions. In the interviews, the term "ritual" was unfamiliar to the participants and local informants, who more often described the event as "ceremony", "custom", or "celebration". Accordingly, given its multidimensional nature, this study uses the term "local tradition" to refer to the phenomenon as a whole, while examining its ceremonial aspects in relation to the performance of Qorogh-Shekani.

An examination of oral narratives alongside written lexicographic sources shows that, within the region's indigenous culture, Qorogh-Shekani rests on two key terms, "Chapi" and "Qorogh-Shekani." The material basis of fish Qorogh-Shekani is the traditional implement known as the "Chapi" or "Chafi," a cylindrical-conical trap woven from locally available raw materials, whose shape prevents the fish from escaping while allowing the fisher access to the trap's interior.

At the level of social structures, the "Mirab" (water-master), elected each year by farmers and orchardists before the start of the agricultural season, manages and distributes water until the end of the agricultural season. Resource users also elect the "Water Council" (Shurā-ye āb), which has broader responsibilities, including liaising with water-related administrative affairs. At the cultural and ritual levels, traditional beliefs are interwoven into villagers' everyday lives. One manifestation of this within Qorogh-Shekani is the returning of small fish or fry to the Ab-Bandan. Based on their knowledge of the fish growth cycle, fishers distinguish between fish that are fit for harvest and fry that are not. These findings indicate that Qorogh-Shekani has taken shape at the intersection of tools and techniques, social structures, values, and indigenous knowledge.

Conclusion

In light of the research data, Qorogh-Shekani, at its core, falls within the domain of social events, traditions, and celebrations, since its performance rests upon collective timing, local rules governing access to the Ab-Bandan, the roles of the Mirab and the Water Council, the participation of resource users, and the social relations surrounding the catch. Nevertheless, this tradition is also connected to two further domains of intangible cultural heritage: knowledge and practices concerning nature, manifested in the understanding of the condition of the Ab-Bandan, the appropriate timing for fishing, the behavior of the fish, and the observance of fish size, and traditional skills in the making and use of implements such as the Chapi. Qorogh-Shekani is therefore a multidimensional phenomenon whose core is a social custom grounded in the collective exploitation of the Ab-Bandan, and whose survival depends on the continuity of environmental knowledge, practical skills, and local community participation.

Analysis of the findings within Berkes's framework shows that, at the level of ecological knowledge, resource users draw on experience to identify the appropriate time and conditions for fishing; at the level of tools and techniques, the skill of making and using the Chapi is reproduced in

accordance with environmental conditions; at the level of social institutions, the Mirab and the Water Council regulate collective access to the common-pool resource; and at the level of worldview, values such as respect, the sharing of the catch, and the avoidance of excess place the exploitation of the Ab-Bandan within an ethical framework. These levels, in their interrelation, constitute the tradition of Qorogh-Shekani, but contemporary transformations have not affected them to the same degree. Some forms of indigenous knowledge remain in use. At the same time, certain traditional skills, such as making fishing implements, are at risk of discontinuation due to changing economic conditions, the advancing age of tradition-bearers, and the diminishing subsistence rationale for their use. By contrast, certain social and managerial mechanisms continue to play a role in the exploitation of the Ab-Bandan. Qorogh-Shekani is therefore neither wholly in decline nor unchanged; rather, its various components have changed at different speeds and to different degrees.

This study is based on interviews and field observations conducted in Armichkola and Rudbast, together with a single case observation in Rement, and its findings are therefore not generalizable to all the Ab-Bandans of Mazandaran; nonetheless, it may serve as a guide for future research with broader field coverage, particularly regarding the role of women and the perspective of the younger generation. Safeguarding Qorogh-Shekani requires the continued presence and participation of the local community, the recording of oral narratives, the documentation of Chapi-weaving skills, the transmission of knowledge to the younger generation, and the preservation of the traditional functions of the Ab-Bandans. Furthermore, environmental impact assessments before development projects, together with an ecosystem-based approach to managing Ab-Bandans, can help protect the natural setting in which this tradition is embedded. Ultimately, the continuity of Qorogh-Shekani will be more attainable when heritage management and safeguarding programs give due consideration not only to contemporary economic needs but also to its cultural and identity-related significance.

Acknowledgments

The authors sincerely thank Ms. Asanlou, a respected expert in anthropology and intangible heritage at the Department of Cultural Heritage, Tourism and Handicrafts of Mazandaran Province, for her assistance in completing the data on handicrafts and traditional mat- and basket-weaving practices in Mazandaran Province. We also thank Mr. Hassan Mozaffarzadeh Marzabali for his guidance on the context and structure of the Ab-Bandans, and the residents of Armichkola, Rudbast, and Rement villages for their cooperation in providing information on the practices and procedures of the Qoroq-Shekani tradition. We are also sincerely grateful to Mr. Karamali Ramzanpour for his assistance throughout the various stages of the research and for providing valuable information.

Conflict of Interest

The authors declare that they have adhered to the principles of publication ethics and accurate citation and that there is no conflict of interest related to this research.

ISSN: 1375-2096

نامه انسان‌شناسی

سال ۲۳، شماره ۴۲، بهار و تابستان ۱۴۰۵، صص: ۱۵۳-۱۷۸.

<https://journal.asi.org.ir>دانشگاه تهران
نامه انسان‌شناسیDOI: <https://doi.org/10.22034/jasi.2026.2096197.1661>

مستندسازی و تحلیل سنت محلی قرق‌شکنی ماهی در آب‌بندان‌های مازندران با تأکید بر پاسداری از میراث فرهنگی ناملموس

مهرآسا رمضان‌پور^۱، مجتبی صفری^۲

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت میراث فرهنگی، دانشکده میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

۲- استادیار گروه باستان‌شناسی، دانشکده میراث فرهنگی، صنایع دستی، گردشگری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران (نویسنده مسئول).

Email: m.safari@umz.ac.ir

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخچه مقاله:

دریافت ۱۴۰۵/۰۵/۰۹

بازنگری ۱۴۰۵/۰۶/۰۲

پذیرش ۱۴۰۵/۰۶/۰۵

کلیدواژگان:

آب‌بندان،

سنت محلی،

شیوه صید،

قرق‌شکنی،

مازندران،

میراث فرهنگی ناملموس.

قرق‌شکنی از سنت‌های دیرینه مردم استان مازندران است که در فصل‌های مختلف سال با هدف بهره‌برداری پایدار از منابع طبیعی و پیشگیری از تخریب زیست‌محیطی، به‌ویژه در کنترل شکار بی‌رویه و چرای بیش از حد دام در مراتع، کوهستان‌ها و آب‌بندان‌ها انجام می‌شود. یکی از جلوه‌های این سنت، قرق‌شکنی ماهی در آب‌بندان‌هاست که به‌عنوان یکی از کهن‌ترین شیوه‌های بهره‌برداری در آب‌های کم‌عمق، پیشینه‌ای دیرینه در نظام معیشتی جوامع محلی دارد و نمونه‌های مشابه آن در برخی فرهنگ‌های دیگر نیز گزارش شده است. هدف این پژوهش، مستندسازی و تحلیل سنت قرق‌شکنی در آب‌بندان‌های مازندران و تبیین نقش آن در پاسداری از میراث فرهنگی ناملموس است. این پژوهش با رویکردی کیفی و با بهره‌گیری از روایت‌های شفاهی، مشاهده مشارکتی و مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با افراد آگاه محلی در سه روستای رودبست و آرمیچ‌کلا از توابع شهرستان بابلسر و روستای رمنت در شهرستان بابل انجام شد. یافته‌ها نشان می‌دهد این قرق‌شکنی، افزون بر کارکرد معیشتی، دارای ابعاد فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی است و بازتاب‌دهنده پیوند میان انسان، طبیعت و جامعه محلی در قالب دانش اکولوژیک بومی است. همچنین، قرق‌شکنی به‌عنوان بخشی از هویت فرهنگی منطقه، نقش مهمی در انتقال دانش و تجربه میان نسل‌ها ایفا می‌کند. با این حال، گسست بین‌نسلی، افزایش سن حاملان سنت، تغییرات سبک زندگی، گسترش رویکردهای اقتصادی نوین و کاهش مشارکت جامعه محلی، تداوم آن تا حدی را با چالش مواجه ساخته است. بر این اساس، مستندسازی نظام‌مند، تقویت مشارکت جامعه محلی، انتقال بین‌نسلی دانش، ارتقای آموزش، توجه به بهداشت آب‌بندان‌ها و بهره‌گیری از اصول مدیریت دانش اکولوژیک بومی، از مهم‌ترین راهکارهای پیشنهادی برای پاسداری از این میراث فرهنگی ناملموس و تداوم آن در آینده به‌شمار می‌رود.

حق انتشار این مستند، متعلق به نویسندگان آن است. ۱۴۰۵ ©. ناشر این مقاله، انجمن انسان‌شناسی ایران است.

این مقاله تحت گواهی زیر منتشر شده و هر نوع استفاده غیرتجاری از آن مشروط بر استناد صحیح به مقاله و با رعایت شرایط مندرج در آدرس زیر مجاز است.

Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0>)

ارجاع به مقاله: رمضان‌پور، مهرآسا؛ صفری، مجتبی. (۱۴۰۵). «مستندسازی و تحلیل سنت محلی قرق‌شکنی ماهی در آب‌بندان‌های مازندران با تأکید بر پاسداری از میراث

فرهنگی ناملموس». *نامه انسان‌شناسی*، ۲۳ (۴۲): ۱۷۸-۱۵۳.<https://doi.org/10.22034/jasi.2026.2096197.1661>

۱. مقدمه

تداوم تاریخی و پویایی فرهنگی جوامع تا حد زیادی به شناخت، پاسداری و انتقال سنت‌ها، باورها و الگوهای رفتاری مشترک میان نسل‌ها وابسته است. در کنوانسیون ۲۰۰۳ یونسکو برای پاسداری از میراث فرهنگی ناملموس، توجه ویژه‌ای به سنت‌ها، مهارت‌ها و شیوه‌های برخاسته از تجربه زیسته جوامع محلی شده و بر نقش آن‌ها در حفظ هویت فرهنگی تأکید شده است (UNESCO, 2024). تا پیش از تصویب این کنوانسیون، رویکردهای حفاظت از میراث فرهنگی بیشتر بر آثار و عناصر ملموس متمرکز بود، اما با گسترش مطالعات میراث فرهنگی، جنبه‌های ناملموس فرهنگ نیز به‌عنوان بخشی از هویت و حافظه تاریخی جوامع اهمیت بیشتری یافت. در ادامه، کنوانسیون ۲۰۰۵ حمایت و ترویج تنوع بیان‌های فرهنگی نیز با تأکید بر مشارکت فعال جامعه مدنی، نقش افراد، گروه‌ها و جوامع را در شکل‌گیری، تداوم و انتقال بیان‌های فرهنگی برجسته ساخت و بر ضرورت شناسایی، حمایت و توسعه آن‌ها تأکید کرد (Black, 2024:370). این دو کنوانسیون، با گسترش مفهوم پاسداری از میراث فرهنگی، توجه ویژه‌ای به دانش‌ها و شیوه‌های مرتبط با طبیعت و محیط پیرامون معطوف کردند؛ زیرا این دانش‌ها بازتاب تجربه‌های انباشته جوامع محلی در سازگاری با محیط و مدیریت منابع طبیعی هستند و تداوم آن‌ها به حضور فعال جوامع محلی و انتقال دانش و مهارت‌ها از نسلی به نسل دیگر بستگی دارد (UNESCO, 2024).

یکی از مفاهیمی که در سال‌های اخیر جایگاه ویژه‌ای در مطالعات میراث فرهنگی و مدیریت منابع طبیعی پیدا کرده، «دانش اکولوژیک بومی»^۱ است. این دانش حاصل تجربه‌های انباشته جوامع محلی در تعامل با محیط طبیعی است؛ تجربه‌هایی که در طول نسل‌ها شکل گرفته، آزموده شده و از طریق آموزش غیررسمی و مشارکت در زندگی روزمره به نسل‌های بعد منتقل شده‌اند (برکس، ۱۳۹۷). دانش اکولوژیک بومی تنها به شناخت طبیعت محدود نمی‌شود، بلکه مجموعه‌ای از قواعد، هنجارها و شیوه‌های بهره‌برداری از منابع را نیز در بر می‌گیرد که به حفظ تعادل میان نیازهای معیشتی انسان و ظرفیت‌های محیط کمک می‌کند. بسیاری از سنت‌ها و رسوم محلی نیز بر پایه همین دانش شکل گرفته‌اند و علاوه بر کارکردهای اقتصادی، بیانگر شیوه‌های بومی مدیریت منابع، روابط اجتماعی و هویت فرهنگی جوامع هستند. از این رو، مطالعه و مستندسازی آن‌ها تنها ثبت یک رسم محلی نیست، بلکه تلاشی برای شناخت و پاسداری از دانشی است که طی نسل‌های متمادی در بستر زندگی جوامع محلی شکل گرفته و استمرار یافته است.

نمود عینی دانش‌های مرتبط با طبیعت و مدیریت بومی منابع را می‌توان در سازه‌های آبی موسوم به «آب‌بندان» یا به زبان محلی «ان‌نون» در استان‌های شمالی ایران مشاهده کرد (فرزانه، ۱۳۸۸: ۴۹). این سازه‌ها حوضچه‌های بزرگ خاکی و انسان‌ساختی هستند که از دیرباز برای ذخیره آب باران و رواناب‌های سطحی ایجاد شده‌اند تا در فصل‌های کم‌آبی، به‌ویژه برای آبیاری شالیزارها مورد استفاده قرار گیرند (غلامی، ۱۴۰۳: ۱). آب‌بندان‌ها افزون بر کارکرد کشاورزی، در حفظ تنوع زیستی، پایداری اکولوژیک و سامان‌دهی مناسبات اجتماعی روستاها نیز نقش مهمی ایفا می‌کنند (توکلی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۲-۱۳). در پیوند با چرخه زراعی و ویژگی‌های کالبدی این سازه‌ها، سنت محلی «قرق‌شکنی» به‌عنوان نظام مدیریتی بومی برای بهره‌برداری از منابع آبی شکل گرفته است.

1 TEK (Traditional Ecological Knowledge), ILK (Indigenous Local Knowledge).

مطالعه تطبیقی منابع موجود درباره شیوه‌های صید نشان می‌دهد صید ماهی با ابزارهای سنتی و دست‌ساز در آب‌های کم‌عمق، از کهن‌ترین و ساده‌ترین شیوه‌های تأمین معیشت انسان به شمار می‌رود (ابراهیمی و عربستانی، ۱۳۹۹: ۱۹۰). نمونه‌های مشابه آن در فرهنگ‌های کهن دیگر نقاط جهان نیز گزارش شده است (برای نمونه رجوع شود به (Isalm & Sultana, 2016: 96-103) (Hsu, et al. 2020: 27-32). در طبقه‌بندی ابزارها و روش‌های این نوع صید، ابزارهای چوبی و سبدهای بافته‌شده در گروه «تله‌های سقوطی»^۱ یا «ادوات صید»^۲ قرار می‌گیرند و با عنوان «تله پوشیده»^۳ شناخته می‌شوند. نمونه‌هایی از این ابزارها در نظام‌های سنتی مدیریت تالاب‌های جنوب‌شرق آسیا و آیین‌های صید در آفریقا نیز مستند شده‌اند (He, et al. 2021: 40). از منظر مدیریت میراث فرهنگی، این شیوه بهره‌برداری از منابع آبی را می‌توان در چارچوب «دانش اکولوژیک بومی» تبیین کرد؛ دانشی که حاصل تجربه‌های انباشته جوامع محلی در تعامل با محیط‌زیست است و نقش مهمی در پایداری نظام‌های سنتی بهره‌برداری از منابع طبیعی دارد. بر این اساس، قرق‌شکنی صرفاً یک شیوه سنتی صید نیست، بلکه سنتی مبتنی بر دانش اکولوژیک بومی است که در بستر یک منظر فرهنگی پویا شکل گرفته و بخشی از میراث فرهنگی ناملموس جوامع محلی و سنت‌های مشترک جوامع وابسته به منابع آبی به شمار می‌آید.

با وجود اهمیت قرق‌شکنی، مستندات مکتوب اندکی درباره ابعاد فرهنگی، اجتماعی و شیوه اجرای آن وجود دارد. پژوهش‌های انجام‌شده عمدتاً به موضوعاتی مانند صنایع‌دستی حصیربافی و سبدهبافی یا قرق‌شکنی در حوزه دامداری پرداخته‌اند؛ درحالی‌که درباره قرق‌شکنی ماهی یا چپی‌زنی، پژوهشی با رویکرد مستندسازی و تحلیل جامع انجام نشده است. از این رو، شناخت آن تاکنون بیشتر بر حافظه شفاهی و تجربه زیسته افراد محلی استوار بوده است. همچنین، مطالعات مرتبط با آب‌بندان‌ها عمدتاً بر جنبه‌های فنی، مهندسی آب، ظرفیت‌های شیلاتی و گردشگری پایدار تمرکز داشته و ابعاد فرهنگی، مردم‌شناختی، اجتماعی و مدیریتی آن کمتر مورد توجه قرار گرفته است.

با توجه به اینکه تداوم این سنت در سال‌های اخیر با چالش‌هایی همچون گسست بین‌نسلی، تغییر الگوهای معیشتی، افزایش سن حاملان سنت و دگرگونی کارکرد بعضی از آب‌بندان‌ها روبه‌رو شده است، استمرار این روند می‌تواند به تضعیف یا حتی زوال تدریجی آن بینجامد. از این رو، مسئله اصلی این پژوهش، مستندسازی و تحلیل قرق‌شکنی در روستاهای آرمیچ‌کلا و رودبست شهرستان بابلسر و روستای رمنت بابل با تأکید بر پاسداری از میراث فرهنگی ناملموس است. این پژوهش از یک سو می‌کوشد با ثبت و مستندسازی این دانش بومی، زمینه انتقال بین‌نسلی آن را فراهم سازد و از سوی دیگر، با تحلیل ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی آن، بر ضرورت پاسداری هم‌زمان از ابعاد ملموس و ناملموس آب‌بندان‌ها تأکید کند. بر این اساس، پژوهش حاضر در پی پاسخ به این پرسش‌هاست: قرق‌شکنی چیست و چگونه اجرا می‌شود؟ قرق‌شکنی چگونه تولید و بازتولید نظم اجتماعی می‌کند؟ قواعد دسترسی به منبع مشترک چگونه تنظیم می‌شود؟ چگونه دانش بومی در جریان اجرای سنت محلی تولید و منتقل می‌شود؟ آیا با یک آیین مواجهیم یا با یک رسم/شیوه بهره‌برداری سنتی که در شرایط خاص صورت آیینی پیدا می‌کند؟ تحولات معاصر چه تأثیری بر تداوم آن داشته‌اند؟ نتایج این پژوهش می‌تواند ضمن ارتقای شناخت این سنت، زمینه تدوین راهبردهای پاسداری از آن و نیز شناسایی و ثبت دیگر آیین‌های محلی کمتر شناخته‌شده را فراهم سازد.

1 Plunge Basket

2 Falling Gears/Fishing Gears

3 Lantern Nets

۲. پیشینه پژوهش

مرور مطالعات بین‌المللی نشان می‌دهد که دانش بومی و شیوه‌های صید عمدتاً در پیوند با تصمیم‌گیری عقلانی معیشتی، ارزیابی ریسک و اقتصاد بازار (ایدروس و همکاران، ۲۰۲۵)،^۱ استفاده از ابزارهای سازگار با زیست‌بوم در برابر تهدید روش‌های مخرب (کچو و پانکاج، ۲۰۲۳)،^۲ و نقش مناسک موروثی در بازتولید هویت و چالش گسست بین‌نسلی (تورئون و تیمپو، ۲۰۲۱)،^۳ واکاوی شده‌اند. در ایران نیز پژوهش‌ها بر تقویم سنتی صید و علت‌یابی زوال گونه‌ها (راسخی و همکاران، ۲۰۲۲)، فناوری صید بومی و مناسبات اجتماعی-اقتصادی حول آن (ابراهیمی و عربستانی، ۱۳۹۹ و ودادهیر و سیدنژاد، ۱۳۹۴) و ابعاد اسطوره‌شناختی آیین‌های رو به فراموشی مانند نوروز دریا (انصاری‌نسب، ۱۳۹۹) تمرکز داشته‌اند. با این حال، مطالعات پیشین غالباً دانش محیطی، ابزار، روابط اجتماعی یا مناسک را به‌صورت مجزا و عمدتاً در زیست‌بوم‌های دریایی برجسته کرده‌اند. بر اساس بررسی‌های نگارندگان، درباره قرق‌شکنی نوشته یا اثر معتبری موجود نیست. بنابراین پژوهش حاضر با هدف پوشش این خلأ، سنت «قرق‌شکنی» در آب‌بندان‌های مازندران را در پیوند هم‌زمان این ابعاد و در چهار سطح دانش بوم‌شناسی فرهنگی بررسی می‌کند.

۳. چارچوب نظری پژوهش

مطالعه رابطه انسان و محیط در انسان‌شناسی، توجه به این مسئله را به دنبال داشته است که جوامع انسانی چگونه طبیعت پیرامون خود را درک می‌کنند و در تعامل مستمر با آن رفتار می‌کنند. تلاش برای فهم این روابط و تأثیر شرایط محیطی بر شیوه‌های زندگی جوامع، زمینه‌ساز شکل‌گیری رویکردهای بوم‌شناختی در انسان‌شناسی شد. «بوم‌شناسی فرهنگی»^۴ شکل‌گیری شیوه‌های معیشت، دانش‌ها، فناوری‌ها و الگوهای فرهنگی جوامع انسانی را در تعامل مستمر با محیط طبیعی می‌داند که تحول آن‌ها را متناسب با شرایط زیست‌محیطی مورد توجه قرار می‌دهد (فکوهی، ۱۳۹۲: ۲۱۵-۲۱۷). از این منظر، محیط طبیعی افزون بر آن‌که بستر فعالیت‌های انسانی است، در شکل‌گیری و تداوم نظام‌های اجتماعی، شیوه‌های بهره‌برداری از منابع و خصیصه‌های فرهنگی مشترک جوامع انسانی نیز نقش دارد (سیدنژاد، ۱۳۹۷).

در راستای این رویکرد، مفهوم «دانش بوم‌شناختی سنتی» که با عنوان «دانش اکولوژیک بومی» نیز شناخته می‌شود، برای توضیح دانش‌ها و تجربه‌هایی اهمیت دارد که جوامع محلی در جریان تعامل مستمر با محیط به دست آورده و در طول نسل‌ها حفظ و منتقل کرده‌اند. این مفهوم از دهه ۱۹۸۰ کاربرد گسترده‌ای یافت (برکس، ۱۳۹۷: ۲). فیکرت برکس که از تاثیرگذارترین نظریه‌پردازان این حوزه است، دانش بوم‌شناختی سنتی را به‌مثابه یک نظام مدیریتی در چهار سطح تحلیل می‌کند. در سطح نخست، شناخت گونه‌ها، آرایه‌شناسی، تاریخچه حیات، توزیع و رفتار موجودات زنده مطرح است. سطح دوم به ابزارها، فنون و شیوه‌های بهره‌برداری از منابع اختصاص دارد. سطح سوم شامل نهادهای اجتماعی، قواعد کاربردی، هنجارها و روابط اجتماعی است و برکس این سطح را به وابستگی متقابل گروه‌هایی مانند کشاورزان، صیادان و شکارچیان در نظام سنتی مدیریت منابع مرتبط می‌داند. در نهایت، سطح چهارم به ادراکات محیطی، ارزش‌ها و جهان‌بینی‌هایی مربوط می‌شود که به مشاهدات و تجربه‌های محیط‌زیستی معنا می‌بخشند (برکس، ۱۳۹۷: ۱۷-۱۹) (تصویر ۱).

1 Idrus, Idham & Ismail, Ashari & Utami Mappe, Ulfa & Salwia, Salwia

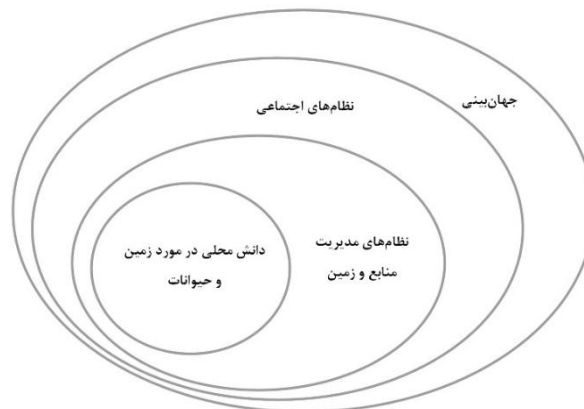
2 Kechu, Metevinu & Pankaj, Pranay

3 Torreón, L. C., & Tiempo, A.

4 Cultural Ecology

تصویر ۱. سطوح تحلیل در نظام‌های مدیریت و دانش سنتی (برکس، ۱۳۹۷)

Figure 1. Levels of analysis in traditional knowledge and management systems (Berkes, 2018).

برکس این چهار سطح را در هم‌تنیده و سلسله‌مراتبی می‌داند؛ بدین صورت که شناخت گونه‌ها و رفتار محیط‌زیستی، زمینه‌ساز شکل‌گیری ابزار و فنون بهره‌برداری است. ابزار و فنون در بستر قواعد و نهادهای اجتماعی کاربرد می‌یابند و همه سطوح در جهان‌بینی و نظام ارزشی جامعه محلی معنا پیدا می‌کنند. فرسایش یا تغییر در یک سطح، سطوح دیگر را نیز متأثر می‌کند و همین امر می‌تواند پیامدهای یک تغییر را در سطوح دیگر نیز ردیابی کند. به توصیف وی «شیوه‌های مدیریت بومی ظاهر فریبنده ساده‌ای دارند، اما از ظرافت‌های خاصی برخوردار هستند» (برکس، ۱۳۹۷: ۱۷۹). بنابراین این ساختار امکان می‌دهد سنت‌هایی مانند قرق‌شکنی، به‌جای توصیفی ساده، به لایه‌های تحلیلی قابل تأملی تقسیم شوند.

۴. روش پژوهش

در این مطالعه با توجه به اهداف و ماهیت مطالعه، رویکرد روش‌شناختی کیفی انتخاب و برای درک عمیق‌تر رفتارها، باورها و فهم روابط میان جامعه روستایی با قرق‌شکنی از فنون مردم‌نگاری بهره گرفته شد. با توجه به اینکه در بررسی منابع موجود و اسناد در دسترس، از جمله مدارک موجود در اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع‌دستی استان مازندران، اطلاعات مکتوب و مستندی درباره آیین مذکور به دست نیامد، گردآوری داده‌ها بر پایه روایت‌های شفاهی و تجربه زیسته افراد محلی در دستور کار قرار گرفت. داده‌های دسته نخست توسط پژوهشگر اول جمع‌آوری شده که خود مسئول طرح مطالعه، گردآوری، تحلیل و گزارش داده‌هاست. این داده‌ها جدید هستند و پژوهشگر می‌تواند توضیح دهد که چگونه آن‌ها را جمع‌آوری کرده است.

محدوده جغرافیایی پژوهش شامل روستاهای آرمیچ‌کلا و رودبست از توابع شهرستان بابلسر و روستای رمنت از توابع شهرستان بابل است که این سنت همچنان در برخی از آب‌بندان‌های آن‌ها برگزار می‌شود. هم‌زمانی انجام پژوهش با فصل برگزاری این سنت محلی، امکان مشاهده مستقیم مراسم قرق‌شکنی در آب‌بندان روستای رمنت را در ۲۷ تیر ماه ۱۴۰۵ فراهم کرد. مشاهده میدانی از ساعاتی پیش از آغاز مراسم انجام شد. سنت محلی قرق‌شکنی روستای رمنت در حدود ساعت ۱۳:۲۰ بعدازظهر و پس از اطمینان حاصل شدن از حضور تمامی اهالی آغاز شد و پژوهشگر تمامی مراحل اجرای این سنت محلی را مشاهده و ثبت کرد. در این مرحله علاوه بر مشاهده، مستندات تصویری و یادداشت‌های میدانی از مراحل مختلف

برگزاری این سنت جمع‌آوری و با دو نفر از افراد آگاه در آن روز مصاحبه شد. شیوه انتخابی برای گفت‌وگو با افراد در فرایند پژوهش، به روش مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با برخی سوالات از پیش تعیین‌شده و مصاحبه ساختار نیافته یا غیررسمی در طول فرایند اجرای سنت قرق‌شکنی بود. جامعه مورد مطالعه را افرادی تشکیل دادند که به واسطه حضور مستمر در سنت محلی قرق‌شکنی یا آشنایی تخصصی با آن، از اطلاعات و تجربه کافی برخوردار بودند. مشارکت‌کنندگان با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند و گفت‌وگوها تا زمانی ادامه یافت که اطلاعات به‌دست‌آمده از مصاحبه‌ها تکرار شد و داده جدیدی حاصل نشد. در مجموع، با ۱۱ نفر شامل هشت نفر از بهره‌برداران محلی، یک نفر چپی‌باف، یک نفر کارشناس میراث فرهنگی و یک راهنمای گردشگری طبیعت و فرهنگ استان مازندران مصاحبه انجام شد.

زبان مصاحبه‌ها و گفت‌وگوهای میدانی فارسی و طبری (مازندرانی) بوده است. انتخاب زبان در تعامل با مشارکت‌کنندگان ثابت نبود و تا حدی تابع زبان مورد استفاده در آغاز گفت‌وگو بود. در مواردی که پژوهشگر به فارسی صحبت می‌کرد، مصاحبه‌شوندگان نیز عمدتاً به فارسی پاسخ می‌دادند، اما در تعامل با افراد مسن‌تر بیشتر از زبان محلی استفاده شد.

جدول ۱: مشخصات مصاحبه‌شوندگان (نگارندگان: ۱۴۰۵).

Table 1. Characteristics of the interview participants (Authors, 2026).

ردیف	نام	سن	شغل	نوع مشارکت در مراسم*	محل زندگی
۱	آقای غ.ر.	۸۱	کشاورز، چپی‌باف و صیاد	بهره‌بردار غیرفعال	آرمیج‌کلا
۲	آقای ک.ر.	۵۹	کشاورز و بازنشسته آموزش و پرورش	بهره‌بردار غیرفعال	آرمیج‌کلا
۳	خانم ش.ق.	۶۵	خانه‌دار، بازنشسته	عدم مشارکت	آرمیج‌کلا
۴	آقای ع.ر.	۷۸	کشاورز، ماهی‌گیر و کارمند بازنشسته	بهره‌بردار غیرفعال	آرمیج‌کلا
۵	آقای ک.ع.	۴۷	کشاورز و صاحب کارگاه بلوک‌زنی	بهره‌بردار فعال	رودبست
۶	آقای غ.ک.	۸۲	کشاورز و صیاد	بهره‌بردار فعال	رودبست
۷	آقای م.	—	کشاورز	بهره‌بردار فعال	رمنت
۸	آقای ر.ح.	۶۴	کشاورز و نقاش ساختمانی	بهره‌بردار فعال	رودبست
۹	آقای ح.م.	—	راهنمای گردشگری تخصصی طبیعت و فرهنگ	عدم مشارکت	بابل
۱۰	آقای م.خ.	۶۳	کشاورز و بازنشسته فرهنگی	بهره‌بردار غیرفعال	آرمیج‌کلا
۱۱	خانم ط.ا.	—	کارشناس مردم‌شناسی و میراث معنوی استان	عدم مشارکت	ساری

* بهره‌بردار فعال شخصی است که همچنان سهمی از آب‌بندان دارد و در قرق‌شکنی هرسال همچنان حضور پیدا می‌کند. بهره‌بردار غیرفعال شخصی است که سابقه حضور در قرق‌شکنی را دارد اما حال به دلیل کهنولت سن و یا نداشتن حق آب، دیگر فعالیت نمی‌کند. همچنین عدم مشارکت به معنای عدم فعالیت ماهی‌گیری و نداشتن سابقه حضور در عمل صید است.

پس از گردآوری داده‌ها، ابتدا متن مصاحبه‌ها پیاده‌سازی و همراه با یادداشت‌های میدانی و مستندات حاصل از مشاهده چندین بار مرور شد. سپس داده‌های مرتبط با پژوهش استخراج و در قالب کدهای اولیه ثبت شدند. کدهای اولیه بر اساس مضامین و مفاهیم مشترک دسته‌بندی شده و در محورهایی از جمله بستر کالبدی، نظام طبیعت و کشاورزی، بعد مادی و صنایع دستی، روش و تکنیک صید، ابعاد معیشتی و فرهنگی و ابعاد اجتماعی سازمان‌دهی شدند. در ادامه، با تحلیل و تفکیک دقیق‌تر این مقوله‌ها و مقایسه آن‌ها با چارچوب‌های موجود در حوزه بوم‌شناسی فرهنگی، مشخص شد که چهار سطح تحلیل نظام‌های مدیریت دانش‌های سنتی برکس با ساختار داده‌های حاصل از پژوهش همخوانی دارد. از این‌رو، این چارچوب به‌عنوان چارچوب نهایی تحلیل پژوهش انتخاب شد تا مقوله‌های استخراج شده از داده‌های میدانی در ساختار مفهومی منسجم، سازمان‌دهی و روابط میان ابعاد مختلف آن تفسیر شود.

۵. یافته‌ها و بحث: بررسی داده‌های میدانی و روایت‌های شفاهی مشارکت‌کنندگان نشان می‌دهد که قرق‌شکنی را نمی‌توان صرفاً به شیوه صید یا یک رویداد جمعی تقلیل داد. قرق‌شکنی سنتی محلی در مدیریت و بهره‌برداری از منابع آب‌بندان است که در فرایند اجرا، افزون بر کارکرد بهره‌بردارانه، با مشارکت جمعی و جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی و تفریحی همراه می‌شود. در جریان مصاحبه‌ها، کاربرد واژه «آیین» برای مشارکت‌کنندگان و افراد محلی ناآشنا بود. آنان این رویداد را بیشتر با تعبیری مانند «مراسم»، «رسم» و حتی «جشن» توصیف می‌کردند. این تفاوت در کاربرد واژگان، در کنار ماهیت چند بعدی قرق‌شکنی موجب شد در این پژوهش از تعبیر «سنت محلی» برای اشاره به کلیت این پدیده فرهنگی استفاده شود و وجوه مراسمی آن در ارتباط با نحوه اجرای قرق‌شکنی مورد بررسی قرار گیرد.

۵-۱. شناخت دانش بومی و نقش آن در قرق‌شکنی

بررسی روایت‌های شفاهی مشارکت‌کنندگان، در کنار منابع مکتوب واژه‌شناسی، نشان می‌دهد که قرق‌شکنی در فرهنگ بومی منطقه بر دو اصطلاح کلیدی «چی» و «قرق‌شکنی» و بستر کالبدی «آب‌بندان» استوار است که هر یک بخشی از هویت زبانی، فرهنگی و کالبدی این سنت را بازنمایی می‌کنند:

در زبان مازنی، «چی» به سبد یا جعبه‌ای بافته‌شده از چوب‌های نازک گفته می‌شود که برای حمل و نگهداری اشیاء به کار می‌رود (حجازی کناری، ۱۳۷۵: ۳۵). کاربرد این وسیله تنها به صید ماهی محدود نیست، بلکه از آن برای نگهداری ابزار، حمل محصولات و حتی به‌عنوان خورجین نیز استفاده می‌شود. اندازه و شکل چی متناسب با نوع کاربرد آن متفاوت است و در برخی مناطق با نام‌هایی مانند «چِم»^۱، «لوله»، «مرغنه چی» و «انجیل چی» نیز شناخته می‌شود. عمل بافت این وسیله «چی‌بافی» نام دارد و با نام «لوله‌بافی» نیز شناخته می‌شود. این حرفه یکی از شاخه‌های ترکه‌بافی سنتی در مازندران است و پیشینه‌ای طولانی در این منطقه دارد. به گفته یکی از کارشناسان مردم‌شناسی، نوع گیاهان بومی، شرایط اقلیمی و ویژگی‌های محیطی هر منطقه، در انتخاب مواد اولیه و شیوه بافت چی نقش تعیین‌کننده‌ای دارد (گفت‌وگو با طوبی اصائلو، ۱۴۰۵).

واژه «قُرُق» در فرهنگ لغت به معنای منع، حفاظت و جلوگیری از ورود به محدوده‌ای مشخص آمده است (عمید، ۱۳۸۹: ۹۳۹). در فرهنگ بومی مازندران، قُرُق‌شکنی (در گویش محلی «قِرُق») یکی از شیوه‌های سنتی مدیریت منابع طبیعی به شمار می‌رود که در فصل‌های مختلف سال، با هدف جلوگیری از بهره‌برداری زود هنگام از منابع و حفظ ظرفیت‌های طبیعی اجرا می‌شود. در آب‌بندان‌های مورد مطالعه، در طول فصل زراعی هرگونه صید ماهی یا شکار پرندگان ممنوع است و تنها در روزی که از پیش تعیین می‌شود، این محدودیت به‌طور هم‌زمان برای همه بهره‌برداران برداشته می‌شود. قرق‌شکنی به دو صورت قرق ماهی و قرق پرندگان در محیط آب‌بندان انجام می‌شود که هر کدام از آن‌ها زمان مشخصی دارد. در رفتارهای میدانی و بر اساس ابزار و شیوه صید، در کنار نام قرق‌شکنی اصطلاحات محلی دیگری نظیر «کِرَفَا زنی»، «کِن زنی» و «چی‌زنی» نیز شکل گرفته است (گفت‌وگوی شفاهی با حسن مظفرزاده مرزبالی، ۱۴۰۵). در روستاهای آرمیچ کلا و

۱ نوعی از چی است که به‌عنوان تله ماهیگیری مورد استفاده قرار می‌گیرد. چِم، سیدی بافته به شکل خمره است که یک سمت آن بسته و سمت دیگر آن باز است. شیوه ماهی‌گیری با آن به این شکل است که صیاد چِم را در آب رها می‌کند. به دلیل دهانه کوچک و فرم آن، ماهی بعد از ورود دیگر نمی‌تواند مسیر خروج را پیدا کند. در نتیجه صیاد بعد از چند ساعت چِم را از داخل آب خارج کرده و ماهی‌های محصور در آن را خارج می‌کند. چِم برای محیط کم عمق کاربرد ندارد.

رودبست، به دلیل استفاده از ابزار سنتی «چی» در این آیین، مردم محلی از گذشته تاکنون آن را با نام «چی‌زنی» می‌شناسند.

آب‌بندان: یکی از عناصر کلیدی در شکل‌گیری قرق‌شکنی ماهی، بستر کالبدی و طبیعی آب‌بندان است. آب‌بندان‌ها گونه‌ای از تالاب‌ها با عمق کمتر از ۶ متر هستند که برای ذخیره و تأمین آب کشاورزی استفاده می‌شوند. این سازه‌ها بخشی از نظام سنتی مدیریت منابع آب نیز به شمار می‌آیند و در شکل‌گیری شیوه‌های معیشت و زندگی روستایی نقش اساسی دارند. آب‌بندان‌ها بستری برای رشد گونه‌های گیاهی و جانوری بومی هستند؛ نیلوفر آبی، آکس، اومیس، سگ‌واش یا شوروی‌واش، گاله و نی از گیاهانی هستند که در محیط آب‌بندان رشد کرده و بعضی از آن‌ها مانند آکس و گاله برای صنایع دستی به کار می‌روند. همچنین حیات بسیاری از گونه‌های جانوری نیز به همین گیاهان وابسته است و منبع تغذیه‌ای برای ماهی‌ها، دام‌ها و پرندگان محسوب می‌شوند. انواع ماهی‌های بومی نظیر تیلخس یا لای‌ماهی، چکا و اردک‌ماهی و چهارگونه کپور (کپور، فیتوفاگ، سرگنده و آمور) در آب‌بندان دیده می‌شود.

آب‌بندان‌ها، حاصل تجربه و سازگاری طولانی‌مدت جوامع محلی با شرایط طبیعی منطقه هستند. شکل‌گیری و تداوم قرق‌شکنی وابستگی مستقیمی به ویژگی‌های کالبدی آب‌بندان دارد. عمق کم، بستر گلی و آرام بودن آب، شرایطی را فراهم می‌کند که استفاده از ابزارهایی مانند چی، کرفا و کن به عنوان ابزار اصلی صید امکان‌پذیر باشد. به همین دلیل، اجرای آن در محیط‌هایی مانند رودخانه‌های جاری یا مخازن عمیق سدها عملاً امکان‌پذیر نیست؛ زیرا این شیوه صید مستلزم وجود پهنه‌ای آبی، محصور و کم‌عمق است. بنابراین، آب‌بندان تنها محل برگزاری این سنت نیست، بلکه یکی از عناصر اصلی در شکل‌گیری ابزار، شیوه اجرا و استمرار آن به شمار می‌رود.

از سوی دیگر، قرق‌شکنی تاریخ ثابتی در تقویم رسمی ندارد و زمان برگزاری آن تابع چرخه کشاورزی و شرایط محیطی منطقه است. قرق‌شکنی معمولاً در پایان فصل زراعی -اغلب در مرداد ماه- برگزار می‌شود؛ زمانی که کشت نخست برنج به پایان رسیده، آب ذخیره‌شده در آب‌بندان برای آبیاری شالیزارها تخلیه شده و سطح آب به پایین‌ترین میزان خود، یعنی حدود نیم تا یک متر، می‌رسد. این شرایط امکان حرکت صیادان در بستر آب‌بندان را فراهم می‌کند. تعداد دفعات قرق‌شکنی آب‌بندان‌ها با توجه به سطح آب و میزان ماهی موجود در آن، می‌تواند دو تا سه مرتبه در سال نیز تکرار شود، اما بهترین زمان آن همان پایان برنج‌کاری است. زمان برگزاری قرق‌شکنی در طول زمان ثابت نمانده است. پیش از ماشینی شدن بخش زیادی از کار کشاورزی، برداشت برنج و برنج‌کاری به صورت دستی انجام می‌شد و همین امر باعث می‌شد قرق‌شکنی در شهریور ماه انجام شود. امروزه اما با ورود ماشین‌آلات کشاورزی و نیمه‌سنتی شدن آن، برداشت محصول در یک روز و حتی کمتر اتفاق می‌افتد (مصاحبه‌شونده ۲)؛ مسئله‌ای که توانسته زمان برگزاری قرق‌شکنی را به اواخر تیر و اوایل مرداد ماه برساند. هنگامی که در مشاهده میدانی از مصاحبه‌شونده ۷ درباره علت زمان قرق‌شکنی رمنت سوال شد، وی انتخاب زمان برگزاری مراسم در پایان تیر ماه را گسترش کشت دوم برنج و نیاز دوباره به منابع آبی عنوان کرد. همچنین سطح آب آب‌بندان به میزانی رسیده بود که در صورت به‌تأخیر افتادن مراسم قرق، ماهی‌های زیادی تلف می‌شدند.

قرق‌شکنی تنها شیوه سنتی بهره‌برداری از آب‌بندان نبوده است. در گذشته، آیین‌ها و روش‌های دیگری مانند مولایی، سوچلا و شکار با کدو حلوایی نیز در این محیط اجرا می‌شدند که هر یک متناسب با شرایط آب‌بندان، ابزار و شیوه اجرای خاص خود را داشتند (مصاحبه‌شونده ۹). اگرچه بسیاری از این شیوه‌ها طی چند دهه اخیر از بین رفتند، اما روایت‌های شفاهی نشان می‌دهد که آب‌بندان در گذشته بستر شکل‌گیری مجموعه‌ای متنوع از دانش‌ها و سنت‌های صید بوده است. از

این منظر، قرق‌شکنی را باید بخشی از نظام گسترده‌تری از دانش بومی و شیوه‌های سنتی بهره‌برداری از منابع آب تلقی کرد که در تعامل با ویژگی‌های محیطی آب‌بندان شکل گرفته‌اند.

۵-۲. عملکرد دانش بومی: ابزار و فنون ماهی‌گیری

مبنای مادی قرق‌شکنی ماهی، ابزار سنتی «چپی» یا در گویش محلی «چفی» است؛ تله‌ای با شکل استوانه‌ای - مخروطی که هر دو سر آن باز است و دهانه بالایی چپی نسبت به دهانه پایینی قطر کمتری دارد. این ویژگی، علاوه بر جلوگیری از خروج ماهی پس از صید، امکان دسترسی آسان صیاد به داخل تله را نیز فراهم می‌کند. چپی با استفاده از مواد اولیه بومی و در دسترس منطقه بافته می‌شود. بدنه اصلی چپی از ترکه‌ها و ساقه‌های باریک و انعطاف‌پذیر گیاهان بومی از جمله سِکَلیم تَلی، گیاه اَسَلما (تاجریزی رونده)، درختچه آل و دیگر گونه‌های مقاوم منطقه ساخته می‌شود. انتخاب این گیاهان به دلیل استحکام، انعطاف‌پذیری و دوام آن‌ها در برابر رطوبت، فشار آب و ضربه‌های مکرر هنگام کوبیدن تله به بستر آب‌بندان است. رایج‌ترین شیوه بافت چپی، بافت مارپیچ ساده است و اندازه آن با توجه به نوع استفاده و شرایط صید متفاوت است؛ به گونه‌ای که ارتفاع آن در برخی نمونه‌ها به حدود ۱۱۰ تا ۱۲۰ سانتی‌متر نیز می‌رسد. ملزومات صیاد تنها به چپی محدود نمی‌شود. هر صیاد معمولاً یک سبد سنتی یا گونی بافته‌شده نیز همراه دارد که با طناب به پشت او بسته می‌شود و برای نگهداری ماهی‌های صیدشده مورد استفاده قرار می‌گیرد. به گفته یکی از چپی‌باغان قدیمی روستای آرمیچ‌کلا، انتخاب مواد اولیه، شیوه بافت و ابعاد چپی، متناسب با شرایط محیطی و تجربه سازندگان آن تعیین می‌شود (مصاحبه‌شونده ۱). «کرفا»^۱ و «کن»^۲ از دیگر ابزارهای سنتی صید هستند که در برخی روستاها، از جمله رمنت بابل کاربرد بیشتری نسبت به چپی دارند. کن نیزه‌ای با دسته‌ای چوبی و تیغه‌ای آهنی است که معمولاً سه‌شاخه و چهارشاخه (به زبان محلی سه‌چله و چارچله) است. کرفا نیز از دو جز تشکیل می‌شود؛ ساختاری حلقه‌مانند (از جنس چوب، میلگرد و یا حتی لوله پلاستیکی آب) که تور ماهی‌گیری بر دور این قاب بافته می‌شود. بلندای تور معمولاً ۲ تا ۳ متر نیز می‌رسد و انتهای آن کاملاً بسته است. بدین صورت هنگام صید باقی تور در داخل آب شناور می‌شود. کرفا دسته‌ای برای نگهداری ندارد و صیاد آن را مستقیماً از بخش قاب نگه می‌دارد. به گفته بومیان، انتخاب این ابزار به ویژگی‌های آب‌بندان، عمق آب و شیوه رایج صید در هر روستا وابسته است. بر این اساس، در حالی که چپی در برخی مناطق ابزار شاخص قرق‌شکنی محسوب می‌شود، در برخی دیگر کرفا محور اصلی آیین به‌شمار می‌رود (تصویر ۲). هنگامی که از همین چپی‌باف درباره علت محبوبیت چپی پرسیده شد در پاسخ این گونه بیان کرد: «کرفا ماهی کم گیتته، چپی ماهی بیتن راحت‌تره. اصلاً کف دِنه (مصاحبه‌شونده ۱).» (ترجمه: صید با کرفا کمتره و چپی راحت‌تر هست. اصلاً چپی زدن کیف می‌دهد).

۱ (Karfā / Scoop net): کرفا نوعی تور یا ابزار دستی برای برداشت/گرفتن ماهی است.

۲ (Kan / Spear): کن نوعی نیزه یا ابزار نوک‌تیز برای صید ماهی است.

تصویر ۲ به ترتیب از راست به چپ: ابزار چپی، این چپی با توری سیمی و میلگرد ساخته شده است. (تغییر در الگوی ساخت). ابزار کرفا و ابزار کن با چهار تیغه چنگ‌مانند و دسته‌ای چوبی. (نگارندگان، رمنت، ۱۴۰۵).

Figure 2. From right to left: the Chapi fishing trap; a modified Chapi made of wire mesh and reinforcing bars, representing a change in its construction pattern; the Karfa fishing tool; and the Kan tool, featuring four prong-like blades and a wooden handle (Authors, Rement, 2026).

اگر به اجتماع مردمان روستایی در حدود چند دهه پیش نگاه کنیم، می‌بینیم که افراد محلی شغل‌های مختلفی داشتند. مثلاً شخصی که صیاد بود، ابزار صیادی‌اش را خودش می‌بافت، هم‌زمان کشاورزی هم می‌کرد و دام هم داشت. بنابراین صیادان ابزار صیادی خود را به سلیقه خود و متناسب با شناخت خود از توانایی جسمانی و راحتی در حمل آن می‌ساختند. برای مثال درباره چپی یکی بلندتر می‌بافت، یکی حجیم‌تر می‌بافت و اندازه چپی هرکسی می‌توانست متفاوت از دیگری باشد. چپی با استفاده از گیاهان بومی و مواد اولیه در دسترس ساخته می‌شود و انتخاب هر یک از این مواد بر پایه شناخت ویژگی‌های آن‌ها و تجربه چپی‌بافان صورت می‌گیرد. یکی از چپی‌بافان درباره تجربه خود در ساخت می‌گوید:

[سکلیم تلی] و جان چپی بیه. تلی‌ها را تاشمی، صاف کردم، بعد چپی ره بافتمی... چپی باید اَکِم سنگین بوه که بوره پایین، ماهی ره بیره. اگه سبک بوه اومیس پن نَتنه بوره (مصاحبه‌شونده ۱). (ترجمه: گیاه سکلیم تلی، جان چپی بافی بود. خاره‌ای آن را می‌تراشیدیم و بعد چپی بافتن را شروع می‌کردیم... چپی باید سنگین باشد تا پایین برود و ماهی را بگیرد؛ اگر سبک باشد، نمی‌تواند پایین برود).

بنابراین ساخت این ابزار مستلزم شناخت گونه‌های گیاهی، انتخاب مواد اولیه مناسب، آگاهی از زمان برداشت آن‌ها و برخورداری از مهارت در بافت است؛ مهارتی که تاکنون بیشتر از طریق تجربه عملی و آموزش سنتی از نسلی به نسل دیگر منتقل شده است. از این‌رو، چپی‌بافی را می‌توان بخشی از دانش اکولوژیک بومی و میراث فرهنگی ناملموس دانست؛ زیرا ارزش آن تنها در محصول نهایی نیست، بلکه در دانش، تجربه و مهارتی نهفته است که امکان ساخت و استفاده از این ابزار را فراهم می‌کند.

اما آنچه که از چپی در جریان مراسم دیده شد، تغییر مصالح ساخت آن بود. شرکت‌کنندگانی که چپی داشتند، چپی خود را با استفاده از میلگرد و توری سیمی ساخته بودند. زمانی که علت آن پرسیده شد، به سبک‌تر بودن و مقاومت بیشتر آن در برابر ضربات اشاره شد. گفته شد نگهداری از آن به نسبت راحت‌تر است و خیلی دیرتر از چپی چوبی خراب می‌شود. در رودبست نیز افراد به استفاده از بشکه‌های حلبی به جای چپی اشاره کردند.

تکنیک ماهی‌گیری: شیوه صید با این ابزار بر مهارت صیاد در استفاده از آن‌ها استوار است. صیاد با کوبیدن عمودی چپی بر بستر آب‌بندان، تلاش می‌کند ماهی را درون تله محصور کند. پس از احساس لرزش در بدنه چپی که نشان‌دهنده گرفتار شدن ماهی است، دست خود را از دهانه بالایی وارد تله کرده و ماهی را خارج می‌کند. سپس ماهی صیدشده در سبد یا گونی همراه صیاد قرار می‌گیرد تا عملیات صید ادامه یابد. استفاده از کرفا نیز به تجربه و صبر وابسته است. صیاد با در دست گرفتن کرفا در نزدیکی سطح آب و حرکت آرام در آب تلاش می‌کند تا ماهی را در تله بیندازد. هنگامی که ماهی در تور گرفتار می‌شود، صیاد به سرعت با ننگ داشتن قسمتی از تور، سعی در محصور کردن ماهی می‌کند. استفاده از ابزار نیزه مانند کن نیز به همین منوال بر دقت، سرعت و قدرت تشخیص ماهی‌گیر در موقعیت قرارگیری ماهی در آب بستگی دارد (تصویر ۳).

تصویر ۳: شیوه صید با ابزار (مأخذ: نگارندگان. روستای رمنت بابل، مراسم قرق‌شکنی ۱۴۰۵).

Figure 3. Fishing method using traditional fishing tools (Source: Authors, Rement Village, Babol, Qorq-shekani ceremony, 2026).

۵-۳. ساختارها و نهادهای اجتماعی مرتبط با سنت محلی قرق‌شکنی

«میراب» فردی است که هر ساله پیش از شروع کشاورزی، توسط کشاورزان و باغداران روستاها و از طریق رأی‌گیری انتخاب می‌شود و مسئولیت مدیریت و توزیع آب را تا پایان فصل کشاورزی بر عهده دارد. «شورای آب» نیز توسط همین بهره‌برداران انتخاب می‌شود و مسئولیت‌های کلان‌تر و ارتباط با امور اداری آب را بر عهده دارد. انتخاب میراب و اعضای شورای آب توسط بهره‌برداران، به نوعی مشارکت مستقیم جامعه در مدیریت منابع مشترک است؛ به این صورت که شورای محل یک روز را برای انتخابات و رأی‌گیری تعیین می‌کند و هر فردی که تمایل داشته باشد می‌تواند برای جایگاه میراب نامزد شود. رأی‌گیری معمولاً در شب و پس از نماز عشاء در مسجد محل انجام می‌شود و اهالی بر اساس شناخت قبلی از افراد، سابقه مدیریت آبی او، اعتماد و در مواقعی وضعیت بد مالی فرد نامزد، شخص مورد نظر را انتخاب می‌کنند. میراب در

قبال کاری که انجام می‌دهد، مزد می‌گیرد، بنابراین روستاییان در بعضی مواقع شخصی که از نظر مالی شرایط مناسبی نداشته باشد را برای میراب آن سال انتخاب می‌کنند تا کمکی برای فرد باشد.

سنت قرق‌شکنی بر اساس همین قواعد عرفی و تصمیم‌های جمعی اجرا می‌شود. تعیین زمان آغاز صید از سوی میراب یا شورای آب پس از اطمینان از پایان دوره آبیاری و مناسب بودن شرایط آب‌بندان، به اهالی روستا اعلام می‌شود. اطلاع‌رسانی از طریق شورای محل، انتقال شفاهی میان اهالی، رسانه‌های محلی و بلندگوهای مسجد محل انجام می‌گیرد. پذیرش این تصمیم از سوی بهره‌برداران بخشی از چارچوب همین نظام محلی برای مدیریت منابع مشترک است.

شکستن قرق: سنت محلی قرق‌شکنی معمولاً از نخستین ساعات بامداد روز تعیین‌شده آغاز می‌شود. مشارکت‌کننده ۲ درباره علت آن توضیح می‌دهد که زمان قرق‌شکنی برپایه شناخت تجربی از ریتم روزانه و رفتار ماهی تنظیم می‌شود، به گونه‌ای که خنکی آب در ساعات ابتدایی روز، فرصت مناسب‌تری برای مشاهده و صید ماهی فراهم می‌کند: «دلیل اینکه صبح زود اشکنینه، این بیه که سر صبح آب خنک بیه، ماهی‌ها ایمنه روی سطح آب. هرچی آب گرم بونه، ماهی شونه اوین.» (ترجمه: ماهی‌ها به دلیل خنکی آب در صبح، روی سطح آب حضور دارند، هرچه آب گرم‌تر شود، ماهی به عمق آب می‌رود).

با این حال، مشاهده میدانی آغاز قرق‌شکنی روستای رمنت در ساعت ۱۳:۲۰ بعدازظهر نشان می‌دهد که این دانش لزوماً به صورت یک قاعده ثابت در عمل اجرا نمی‌شود و زمان اجرای آن می‌تواند تحت تاثیر شرایط و ملاحظات دیگر نیز قرار گیرد. هرچند در خود روستای رمنت زمانی که درباره علت انتخاب زمان آن پرسیده شد، صاحب‌ه‌شوندگان ۷ و ۹ به این نکته اشاره داشتند که در همین روستای رمنت نیز تا سال‌های گذشته قرق‌شکنی بعد از اذان صبح انجام می‌شد، اما بعضی مواقع امکان برگزاری در آن ساعت از روز فراهم نمی‌شود.

تصویر ۴: پس از اجازه مسئولان حراست آب‌بندان، ماهی‌گیران به سمت حاشیه آب‌بندان برای شروع مراسم حرکت می‌کنند. مسئولان افرادی هستند که برای کنترل شرایط روز قرق‌شکنی انتخاب می‌شوند که می‌تواند به صورت داوطلبانه و یا از سمت میراب و شورا باشد (نگارندگان، روستای رمنت: ۱۴۰۵).

Figure 4. Following authorization from the Ab-bandan protection officers, fishers move toward the shoreline of the Ab-bandan to begin the ceremony. These officers are selected to monitor and manage the conditions on the day of Qorq-shekani and may serve voluntarily or be appointed by the Mirab and the Water Council (Authors, Rement Village, 2026).

کشاورزان بهره‌بردار، اهالی روستا و گاه ساکنان روستاهای همجوار، از ساعاتی پیش از شروع مراسم، با ابزارهای خود در مسیرهای منتهی به آب‌بندان گرد هم می‌آیند. ورود به آب تنها پس از اعلام رسمی میراب و فرد مسئول امکان‌پذیر است (تصویر ۴) و شرکت‌کنندگان که عمدتاً آقایان هستند حق ورود پیش از دیگری را ندارند. پس از اعلام رسمی، شرکت‌کنندگان با فریاد ذکر «یا علی» به‌طور هم‌زمان وارد آب می‌شوند و مراسم آغاز می‌شود (تصویر ۵). ورود هم‌زمان افراد به آب، امکان بهره‌برداری هم‌زمان را فراهم می‌کند و از برداشت زودهنگام یا رقابت ناسالم جلوگیری می‌کند. مرحله ورود به آب البته با نوعی رقابت میان صیادان نیز همراه است؛ همه افراد تلاش می‌کنند بهترین موقعیت‌های ورود به آب‌بندان را ارزیابی کنند تا هنگام شکسته شدن قرق، در ردیف‌های ابتدایی و به‌عنوان اولین نفرات وارد آب شوند. ورود افراد به آب به شکل ردیف‌های خطی و منظم است که دلیل آن را مشارکت‌کننده ۱۰ به این شکل عنوان می‌کند:

«از یک طرف شروع می‌کنن چپی زدن. این می‌زنه. بغل دستیش می‌زنه. پشت سری می‌زنه. ردیف به ردیف می‌زنن میرن جلو. یک دور که می‌زنن، آب دیگه کامل گل‌آلود می‌شه. گل و لای که میاد بالا، ماهی برای اینکه نفس بکشه مجبوره بیاد روی آب. اون موقع دیگه مردم کم کم پخش می‌شن، شروع می‌کنن.»

تصویر ۵: شروع رسمی آیین قرق‌شکنی (نگارندگان، روستای رمنت: ۱۴۰۵).

Figure 5. The formal commencement of the Qorq-shekani ceremony (Authors, Rement Village, 2026).

پس از شروع و با ادامه یافتن صید، هر یک از شرکت‌کنندگان متناسب با میزان صید، خستگی یا تصمیم شخصی، به‌تدریج از آب خارج می‌شوند (تصویر ۶). از این‌رو برخلاف آغاز آیین، پایان آن به‌صورت تدریجی رخ می‌دهد. افراد پس از خروج، در حاشیه آب‌بندان گرد هم می‌آیند و حاصل صید خود را با یکدیگر مقایسه می‌کنند (تصویر ۷). این مرحله با نوعی رقابت دوستانه همراه است؛ رقابتی که در آن، تعداد، نوع و اندازه ماهی‌های صیدشده، معیاری برای سنجش مهارت، تجربه و تا حدودی شانس صیادان در آن سال به شمار می‌رود.

تصویر ۶ از سمت راست: خروج یکی از صیادان به دلیل خستگی و تصویر ۷: خروج یکی از ماهی‌گیران پس از صید (نگارندگان، ۱۴۰۵).

Figure 6. On the right: one of the fishers leaving the Ab-bandan due to fatigue. Figure 7. One of the fishers leaving the Ab-bandan after fishing (Authors, 2026).

هنگام اجرای مراسم، گروهی از اهالی روستا و گاه افراد از نقاط دیگر برای تماشای آن در اطراف آب‌بندان‌ها حضور پیدا می‌کنند. مشارکت اهالی روستا و روستاهای دیگر در قرق‌شکنی را می‌توان به دو شکل مورد بررسی قرار داد. در سه روستای مورد مطالعه، در گذشته افراد از روستاهای اطراف برای مراسم می‌آمدند و این‌ها نیز به روستاهای دیگر می‌رفتند. به گونه‌ای که مصاحبه‌شونده ۶ دربارهٔ دوران قدیم می‌گوید:

...راست بیمی از رودبست، همتی پیاده، همتی تِلر سوار، شیمی خَشکُرد، احمدکلا تا عزیزک حتی، شب انون مرز بالا مثلاً ساعت یک دو شب، همونجا نیشیمی، اِته ختمی، اذان صبح که بیه، نماز خونستمی، آتا یا علی کشیمی، دِلَه کِتمبی. [مکش]. ماهی بیه مَشْت... (ترجمه: از رودبست پیاده یا با تبلر ساعت یک، دو شب می‌رفتیم تا خَشکُرد، احمدکلا حتی تا عزیزک. روی مرز آب‌بندان منتظر می‌شدیم، چند ساعت می‌خوابیدیم تا اذان صبح گفته شود و بعد یا علی‌گویان به آب‌بندان می‌رفتیم. ماهی فراوان بود).

این شیوهٔ حضور در گذشته با تصویری که امروزه مشاهده می‌کنیم اما متفاوت است. در روستای آرمیچ کلا حالا چندسالی است که آب‌بندان اجاره داده می‌شود و در دو روستای رودبست و رمنت، مشارکت در صید به بهره‌برداران همان آب‌بندان محدود شده است و اهالی روستاهای دیگر عمدتاً به‌عنوان تماشاگر در مراسم حضور می‌یابند. با این حال هیچ مانع رسمی‌ای برای ممنوعیت ورود وجود ندارد و بیشتر بر اساس تصمیم فردی، افراد صرفاً در نقش تماشاچی حاضر می‌شوند. علت این تفاوت را در ارتباط با تغییر شرایط اقتصادی و نظام بهره‌برداری از آب‌بندان می‌توان تفسیر کرد؛ آب‌بندان‌ها از نظر شیوهٔ بهره‌برداری به دو گروه اجاره‌ای و غیر اجاره‌ای تقسیم می‌شوند و قرق‌شکنی در آب‌بندان‌های غیر اجاره‌ای برگزار می‌شود تا بهره‌برداری از آن‌ها با مشارکت روستاییان انجام گیرد. در آب‌بندان‌های اجاره‌ای، ماهیان متعلق به بهره‌بردار هستند و امکان برگزاری مراسم در آن عملاً به شیوهٔ سنتی امکان‌پذیر نیست. چرا که به دلیل ماهیت اقتصادی و حجم ماهی ترجیح داده می‌شود از تورهای ماهی‌گیری بزرگ‌تر استفاده کنند. از آن سمت در آب‌بندان‌های غیر اجاره‌ای به دلیل پایین آمدن بهداشت آب‌ها (ورود فاضلاب‌های شهری به داخل رودخانه‌ها) و کاهش ذخایر طبیعی ماهی در سال‌های اخیر، در برخی از آن‌ها روستاییان خود عمل رهاسازی ماهی را برعهده می‌گیرند و هزینهٔ لازم برای انجام این کار نیز از طریق اجاره دادن دیگر

آب‌بندان‌های روستا تأمین می‌شود.

نگاه کن، این روستا (رمنت) چهار تا آب‌بندون داره که دو تا از اون‌ها اجاره‌ایه. بخشی از اجاره اون دو تا آب‌بندون رو هر سال برای ریختن ماهی تو این آب‌بندون [اشاره به محل برگزاری مراسم قرق‌شکنی] استفاده می‌کنیم. بخش دیگه هم برای لای‌روبی و بقیه چیزها استفاده می‌شه (مصاحبه‌شونده ۷).

به این صورت افزایش هزینه‌های نگهداری و مدیریت آب‌بندان و کاهش ماهی‌های طبیعی در آن، موجب محدودتر شدن دسترسی به منابع آبی و در نتیجه تغییر در الگوی مشارکتی گذشته و روابط اجتماعی پیرامون می‌شود.

زنان در ساختار اجتماعی سنت: در قرق‌شکنی رمنت، حضور زنان بیشتر در بخش‌های پیرامون صید دیده می‌شود. مردان معمولاً وارد آب‌بندان می‌شوند و ماهی می‌گیرند، در حالی که زنان در شست‌وشو، آماده‌سازی و پخت ماهی حضور دارند. یکی از اهالی از شیوه گذشته یاد می‌کند که ماهی همان روز مصرف می‌شد؛ زنان سبزی آماده می‌کردند و ماهی شکم‌پر می‌پختند. بنابراین، بخشی از آنچه در روز قرق‌شکنی اتفاق می‌افتد، پس از بیرون آمدن ماهی از آب و در فضای خانه ادامه پیدا می‌کند. یکی از مشارکت‌کنندگان محدود بودن حضور زنان در صید را چنین توضیح می‌دهد:

خانم‌ها معمولاً به‌خاطر پوشش این‌کار رو انجام نمی‌دن. چون تا کمر می‌ری تو آب، لباس‌ها همه خیس می‌شه. برای خانم‌ها سخته. معذب می‌شن. [مکت] بعد کلا کار سختی هست. خانم‌ها نمی‌تونن. ولی خب [مکت] روستاهایی هست که خانم‌ها هم انجام بدن، مثلاً همین بیشه‌سر خودمون... (مصاحبه‌شونده ۷).

اشاره به روستای بیشه‌سر به ما نشان دهد الگوی حضور زنان در روستاهای مختلف می‌تواند با هم متفاوت باشد. در جریان مصاحبه با اهالی روستای آرمیچ‌کلا و رودبست از زنانی یاد شد که تا حدود یک دهه پیش چپی می‌زدند و ماهی‌گیری می‌کردند. زنانی که هم‌زمان در کشاورزی نیز فعالیت داشتند، با اسب بار جابه‌جا می‌کردند و در رأی‌گیری‌های مربوط به میراب حضور داشتند. این فعالیت‌ها در کنار کارهای روزمره خانه، از نگهداری کودکان و پخت‌وپز تا شیردوشی و شستن و خشک کردن لباس‌ها انجام می‌شد. بنابراین، حضور زنان در فعالیت‌های معیشتی به معنای کنار گذاشته شدن مسئولیت‌های خانگی نبود و این دو هم‌زمان زندگی آنان را شکل می‌داد. همین گفت‌وگوها به فشار جامعه روستایی بر زنان هم اشاره می‌کند؛ از حرف‌وحدیث درباره زنانی که در بیرون از خانه فعالیت می‌کردند تا پایین‌تر بودن دستمزد آنان نسبت به مردان و حتی در مالکیت و تصمیم‌گیری مربوط به آب‌بندان. زنان می‌توانند صاحب زمین یا سهمی از آب‌بندان باشند، اما سهم کمتر آنان از ارث، مالکیت زمین را برای‌شان محدودتر می‌کند (برای نمونه رجوع شود به: روشن‌نیا و همکاران، ۱۳۹۴) و در برخی موارد، مرد خانواده به جای زن صاحب سهم در رأی‌گیری حاضر می‌شود. مسئولیت میراب نیز در روایت‌های محلی همیشه با مردان پیوند دارد؛ زیرا نیازمند سرکشی مداوم به زمین‌ها و حضور در ساعات مختلف شبانه‌روز است. با ورود ماشین‌آلات به کشاورزی نیز، اولین افرادی که از کار حذف شدند زنان بودند. همه این موارد باعث شده امروزه زنان در مشارکت مستقیم نقش پررنگی نداشته باشند. البته این موارد را باید در کنار بالا رفتن سطح تحصیل دختران نسل جدید روستا و ارتباط با جامعه شهری هم بگذاریم. به‌طوری که مصاحبه‌شونده ۳ درباره آن از عبارت «زنان الان اکراه دارن این کارا رو بکنن» استفاده می‌کند. لذا جایگاه زنان در قرق‌شکنی را باید در مجموعه‌ای از فعالیت‌های صید، آماده‌سازی و پخت ماهی، کار منزل، مالکیت و مشارکت در امور آب‌بندان دنبال کرد.

تصویر ۸: در روستای رمنت بابل تنها یک زن در میان صیادان حضور داشت (نگارندگان، ۱۴۰۵).

Figure 8. only one woman participated among the fishers , In Rement Village, Babol (Authors, 2026).

کودکان نیز با توجه به شرایط محیطی آب‌بندان (کف لغزنده و گلی بودن)، عمدتاً در بخش‌های کم عمق‌تر و حاشیه آن با ابزارهای کوچک‌تر مشغول تفریح و بازی می‌شوند و یا در نقش تماشاگر، افراد حاضر در مراسم را تشویق کرده و سبد پدران خود را نگه می‌دارند. در مجموع آنچه از حضور گروه‌های مختلف مردمی در این مراسم می‌توان بیان کرد این است که قرق‌شکنی فرصتی برای تبادل تجربه، حفظ پیوندهای محلی و تقویت روابط اجتماعی جوامع روستایی فراهم می‌آورد.

۴-۵. ابعاد فرهنگی و کارکردهای آیینی قرق‌شکنی: ارزش‌ها، نگرش‌ها و باورهای فرهنگی

باورهای سنتی به‌طور گسترده و همه‌جانبه‌ای بر زندگی روستاییان سایه انداخته و چنان با زندگی آنان آمیخته شده که در فرهنگ روستایی به‌وضوح می‌توان مشاهده کرد. یکی از ارزش‌هایی که همچنان در میان روستاییان قابل مشاهده است احترام به بزرگ‌تر و عنصر آبرو است. اما ارتباط این‌ها با قرق‌شکنی در چیست؟ به روایت مشارکت‌کنندگان، در گذشته برای شکستن قرق همیشه باید کدخدا یا یکی از ریش‌سفیدان «یا علی» می‌گفتند تا دیگران نیز پشت سر او وارد آب شوند. در جامعه‌ای که افراد یکدیگر را می‌شناسند، حفظ آبرو اهمیت زیادی دارد و کسی نمی‌خواهد با کوچک‌ترین رفتاری، به «زرنگ‌بازی» و رعایت نکردن حق جمع شناخته شود. بدین ترتیب، همین دو عنصر می‌توانست نظم را برای شروع مراسم به وجود آورد. باورها و اصول دیگری هم در جریان قرق‌شکنی و پس از صید وجود دارد که در ادامه به آن اشاره شده است: در جریان قرق‌شکنی یکی از نکاتی که ماهی‌گیران به آن توجه می‌کنند، بازگرداندن ماهی‌های کوچک یا به اصطلاح بچه‌ماهی‌ها به آب‌بندان است. صیادان بر اساس شناخت چرخه رشد ماهیان، میان ماهی قابل برداشت و بچه‌ماهی‌ها به نوعی تفاوت قائل می‌شوند. «ماهی‌کله ر تو هنّ دله یا ان‌نون سرِ اِستنه، اینا گد باوَن تا برای چپی بعدی بتونن بَیرن... (مصاحبه‌شونده ۲)». (ترجمه: بچه‌ماهی‌ها را در داخل آب‌بندان یا هن (زهکش) باقی می‌گذاشتند تا برای دوره بعدی صید کنند).

در توضیح این رفتار، ماهی‌های کوچک معمولاً برای همان نوبت صید در نظر گرفته نمی‌شوند؛ نگه داشته می‌شوند تا رشد کنند و در زمان دیگر برداشت شوند. بنابراین شناخت اندازه و رشد ماهی در خود عمل صید حضور دارد. این نگاه به بهره‌برداری از آب‌بندان را می‌توان در نحوه تقسیم ماهی‌های صید شده نیز دنبال کرد. در جریان مشاهده، برخی از ماهی‌گیرانی که ماهی بیشتری صید کرده بودند، بخشی از صید خود را به افرادی که صید کمتری داشتند می‌بخشیدند.

ماهی‌هایی که بَیْتَنَه ر وَرْدَنه سِرِه، بین اونهاایی که نیاز داشتند یا فک و فامیل نویری دانه. مثلاً هر کدوم آته د تا... [مکث] گِیْتَنه که زمان سرخ هَکَرْدَن ماهی بَکِه‌بو کِنه، همسایه دلم ونه... (مصاحبه‌شونده ۲). (ترجمه: ماهی‌هایی که صید می‌کردند را بین اعضای خانواده و همسایه، به اندازه یکی یا دو عدد ماهی تقسیم می‌کردند. چون می‌گفتند بوی ماهی سرخ‌شده، خانه همسایه هم می‌رود و آن‌ها هم هوس می‌کنند).

وی در ادامه صحبت‌های خود وجه دیگری از این کار را نیز بیان می‌کند: «...کسی دست راست هَده، خدا دست چپ به وه دِنه».

توضیح او تقسیم ماهی را در چارچوب روابط همسایگی و اهمیت آن در یک جامعه روستایی قرار می‌دهد. صید یک فرد می‌تواند به سفره خانواده دیگری نیز برسد و حتی عبارت «بوی ماهی سرخ‌شده» بهانه‌ای برای شریک کردن همسایه در صید و بخشش آن مطرح می‌شود. در چنین بستری، تقسیم ماهی صرفاً انتقال یک کالای غذایی نیست، بلکه می‌تواند دلیلی برای حفظ رابطه اجتماعی، نشان دادن سخاوت و پرهیز از شکل‌گیری تصویر تنگ‌نظر بودن در میان اهالی باشد. همچنین بیان اصطلاح «اگر کسی از دست راست خود ببخشد، خداوند از دست چپ به او روزی می‌دهد» نیز به نگاه این افراد در خداپاوری و انتظار دریافت دوباره روزی و برکت اشاره دارد. همه این موارد، بهره‌برداری از منابع آب‌بندان در سطح جامعه محلی را با ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی همراه می‌کند.

این ارزش‌های اخلاقی در جریان خود صید نیز دیده می‌شود. ماهی‌گیران یکدیگر را راهنمایی می‌کنند، محل وجود ماهی را به همدیگر اطلاع می‌دهند و در مواردی برای گرفتن ماهی به یکدیگر کمک می‌کنند. فرد در حالی که برای صید بیشتر تلاش می‌کند، همچنان خود را در شبکه‌ای از روابط اجتماعی می‌بیند. بدین صورت، همکاری و تلاش فردی در کنار یکدیگر وجود دارد و صید در میان ارتباط مستمر افراد انجام می‌شود. یکی دیگر از بهره‌برداران قدیمی آن را اینطور بیان می‌کند:

مثلاً مه چپی دله ماهی دَرِه، بغل دستیا اننه کمک کننه ماهی ره بَیْریم پَلیم مه سبد درون (مصاحبه‌شونده ۳). (ترجمه:

وقتی درون چپی من ماهی گیر می‌افتد، ماهیگیر دیگر به من کمک می‌کند تا ماهی را در سبد ماهی‌هایم بیندازم).

این فضای جمعی حتی در آواها و حرکات همراه با صید نیز نمود پیدا می‌کند. اجرای آواهای محلی، ترانه‌های کار و رقص بومی «چَکِه‌سَما» و «تک‌دست» بخشی از فضای آیین را تشکیل می‌دهد و در خلال مراسم، به‌ویژه در فواصل کار یا هنگام استراحت صیادان و حتی میان تماشاگران، به‌صورت خودجوش شکل می‌گیرد. حضور این عناصر در جریان صید، به مراسم شور و نشاط تازه‌ای می‌بخشد. مشارکت‌کنندگان روستاهای آرمیچ‌کلا و رودبست در خاطرات خود از این عناصر یاد می‌کنند. اما همین افراد بدون آن‌که بتوان از گفته‌شان میزان دقیق تغییر را تعیین کرد، اشاره کوتاهی به کاهش حضور این عناصر در مقایسه با گذشته نیز می‌کنند:

ماهی که بَیْتَنَه، شِه‌شم کَشینه، کَلِه‌ونگ دِننه، تک‌دست کَرْدَنه. به دیگرون هم باون اینجه ماهی دَرِه. [خنده] آواز هم هرکی یک چیز خونسته دیگه، یکی ترانه محلی خونسته. شاد خونسته. امیری خونسته. قبل انقلاب بیه، بعد انقلاب هم بیه، حالا یکم کمتر بیه... (مصاحبه‌شونده ۱) (ترجمه: زمانی که شخصی ماهی صید می‌کرد، سوت می‌زدند، کل می‌کشیدن، می‌رقصیدند تا به دیگران اطلاع دهند که در این محدوده ماهی هست. ترانه هم هرکسی چیزی می‌خواند. آواز محلی، ترانه‌های شاد و امیری

می‌خواندند. قبل انقلاب بود، بعد از انقلاب هم بود اما به نسبت کمتر شد...).

در مشاهده مستقیم در روستای رمنت، اجرای رقص و آواز در روز برگزاری قرق‌شکنی مشاهده نشد؛ اما فریاد افراد برای راهنمایی یکدیگر با عبارت «حاجی ماهی جلو پاته» یا صدای سوت برای نشان دادن موقعیت ماهی در جریان صید، بارها در میان آنان شنیده شد. اما این نمونه به‌تنهایی برای اثبات تغییرات و یا حذف این عناصر در قرق‌شکنی کافی نیست و به داده‌های میدانی بیشتری احتیاج است.

۶. قرق‌شکنی به‌مثابه یک نظام فرهنگی، اجتماعی و زیست‌محیطی در حال دگرگونی

دگرگونی در سنت محلی قرق‌شکنی در پیوند میان سطوح دانش بوم‌شناسی قابل مشاهده است. هنگام بازدید از آب‌بندان‌ها و صحبت با اهالی با معضلی روبه‌رو شدیم که در سال‌های اخیر بارها در گزارش‌ها و مقاله‌های علمی به آن اشاره شده است؛ رشد بی‌رویه گیاهان مهاجم غیربومی (برای نمونه رجوع شود به توکلی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۹). این گیاهان همانند آژولا و گیاه سنبل آبی که به «شیطان آبی» نیز معروف است به‌سرعت در سطح آب گسترش می‌یابند. روندی مشابه آنچه در تالاب انزلی رخ داده (رجوع شود به طلایی و دریادل، ۱۳۹۴: ۲۸۴) و سلامت اکوسیستم آن را با تهدید مواجه کرده است. اما این تهدید به گیاهان محدود نمی‌شود. در روز قرق‌شکنی، راهنمای تور (مصاحبه‌شونده ۹) دو نمونه ماهی غیربومی و مهاجم را شناسایی کرد. به گفته او، این گونه‌ها همانند گیاهان مهاجم، حیات ماهیان بومی را تهدید کرده و باعث چالش‌های اکوسیستمی آب‌بندان می‌شوند. تغییرات زیست‌محیطی آب‌بندان‌ها، بستر کالبدی دانش و فنون بهره‌برداری‌ای که بر پایه آن شکل گرفته است را با چالش مواجه می‌سازد. در کنار آن جایگزینی ابزارهای دست‌ساز با ابزارهای صنعتی زمینه کاربرد و انتقال مهارت چپی‌بافی را محدود کرده و بخشی از هنر بومی صنایع دستی و دانش فنی مرتبط با قرق‌شکنی را در معرض فرسایش قرار داده است. هم‌زمان، تغییر در شیوه بهره‌برداری از آب‌بندان‌ها، از گسترش اجاره و پرورش تجاری ماهی تا تغییر قواعد دسترسی به منبع و نحوه مشارکت جمعی را تحت تأثیر قرار داده است. در کنار آن افزایش حضور غیربومیان و ساکنین جدید در بافت روستایی، ترکیب اجتماعی و نوع روابط و مشارکت‌ها را تغییر داده و به‌تدریج زمینه شکل‌گیری ساختارهای اجتماعی جدید و کمرنگ شدن برخی از الگوهای فرهنگی و مشارکتی محلی را فراهم کرده است (حسنی، ۱۳۹۵: ۱۸۴). مسئله‌ای که اهالی به آن با عبارت‌هایی همچون «الان دیگه تو روستا می‌ری بیرون، هیشکی رو نمی‌شناسی. همه غریبه‌ان.» اشاره کردند.

۷. نتیجه‌گیری

با توجه به داده‌های به‌دست‌آمده می‌توانیم بگوییم از منظر طبقه‌بندی میراث فرهنگی ناملموس، قرق‌شکنی در هسته اصلی خود در قلمرو رویدادهای اجتماعی، سنت‌ها و جشن‌ها قرار می‌گیرد؛ زیرا اجرای آن بر زمان‌بندی جمعی، قواعد محلی دسترسی به آب‌بندان، نقش میراب و شورای آب، مشارکت بهره‌برداران و روابط اجتماعی پیرامون صید استوار است. با این حال، این سنت محلی صرفاً یک رویداد اجتماعی و سنت محلی نیست و با دو حوزه دیگر میراث ناملموس نیز پیوند دارد: نخست، دانش و شیوه‌های مرتبط با طبیعت، که در شناخت شرایط آب‌بندان، زمان مناسب صید، رفتار ماهیان و رعایت اندازه ماهی‌ها نمود می‌یابد؛ و دوم، مهارت‌های سنتی ساخت و کاربرد ابزارهایی چون چپی. بنابراین، قرق‌شکنی را باید

پدیده‌ای چندحوزه‌ای دانست که محور آن یک رسم اجتماعی مبتنی بر بهره‌برداری جمعی از آب‌بندان است و دوام آن به تداوم دانش زیست‌محیطی، مهارت‌های عملی و مشارکت جامعه محلی وابسته است.

تحلیل یافته‌های این پژوهش در چهار سطح چارچوب برکس قابل جمع‌بندی است: در سطح شناخت بوم‌شناختی، بهره‌برداران با تکیه بر تجربه، زمان و شرایط مناسب صید را تشخیص می‌دهند. در سطح ابزار و فنون، مهارت ساخت و کاربرد وسایلی چون چپی و کرفا متناسب با شرایط محیطی بازتولید می‌شود. در سطح نهادهای اجتماعی، میراب و شورای آب دسترسی جمعی به منبع مشترک را تنظیم می‌کنند. نهایتاً در سطح اداراکات، ارزش‌هایی چون احترام، تقسیم صید و پرهیز از زیاده‌خواهی، بهره‌برداری از آب‌بندان را در چارچوبی اخلاقی قرار می‌دهند. در نهایت تمامی این سطوح با هم سنت قرق‌شکنی را تعریف می‌کنند. این اجزا در ارتباط با یکدیگر، به یک میزان تحت تأثیر تحولات معاصر قرار نگرفته‌اند و هر یک مسیر متفاوتی از تداوم و تغییر را تجربه می‌کنند. بر همین اساس وضعیت قرق‌شکنی را نمی‌توان صرفاً در حالت صفر و صدی «بقا» یا «زوال» توضیح داد. برخی دانش‌های بومی همچنان در میان صیادان مورد استفاده قرار می‌گیرند، در حالی که برخی مهارت‌های سنتی مانند ساخت ابزارهای صید، به دلیل تغییر شرایط اقتصادی، افزایش سن حاملان و کاهش توجه معیشتی (شفیعا، ۱۴۰۲: ۱۶) با خطر گسست مواجه‌اند. در مقابل، برخی سازوکارهای اجتماعی و مدیریتی همچنان در فرایند بهره‌برداری از آب‌بندان نقش دارند. بنابراین، قرق‌شکنی نه به‌طور کامل در حال زوال است و نه بدون تغییر تداوم یافته، بلکه اجزای مختلف آن با سرعت و شدت متفاوتی دستخوش تغییر شده‌اند. از این منظر، چارچوب دانش بوم‌شناختی سنتی تنها ابزاری برای طبقه‌بندی داده‌های مردم‌نگارانه نیست، بلکه می‌تواند در شناسایی اولویت‌های پاسداری از میراث فرهنگی ناملموس نیز سودمند باشد. از این‌رو، پاسداری از قرق‌شکنی مستلزم توجه هم‌زمان به دانش، مهارت، سازوکارهای اجتماعی و دیگر اجزای این سنت است.

این پژوهش بر داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها و مشاهدات میدانی در دو روستای آرمیچ کلا و رودبست و یک مشاهده موردی در رمنت استوار است؛ بنابراین، یافته‌های آن قابل تعمیم به همه آب‌بندان‌های مازندران نیست. اما می‌تواند به‌عنوان نخستین پژوهش در قرق‌شکنی ماهی راهنمای پژوهش‌های آینده با پوشش میدانی گسترده‌تر، به‌ویژه درباره نقش زنان و دیدگاه نسل جوان نسبت به تداوم این سنت باشد.

با توجه به یافته‌های پژوهش، پاسداری از قرق‌شکنی بیش از هر چیز نیازمند تداوم حضور و مشارکت جامعه محلی است. چپی‌بافان، بهره‌برداران و سالمندانی که هنوز شیوه اجرای این سنت را به یاد دارند، از مهم‌ترین حاملان دانش مرتبط با آن هستند. از این‌رو، ثبت روایت‌های شفاهی، مستندسازی مهارت چپی‌بافی، انتقال دانش به نسل جوان و حفظ کارکردهای سنتی آب‌بندان‌ها می‌تواند به تداوم این میراث کمک کند. همچنین با توجه به چالش‌های زیست‌محیطی، انجام ارزیابی‌های زیست‌محیطی پیش از اجرای طرح‌های توسعه‌ای و اتخاذ رویکرد زیست‌بوم‌محور در مدیریت آب‌بندان‌ها می‌تواند به حفاظت از بستر طبیعی این سنت کمک کند. در این فرایند، مشارکت ذی‌نفعان و جامعه محلی اهمیت اساسی دارد. در نهایت، تداوم این سنت زمانی امکان‌پذیرتر خواهد بود که در کنار نیازهای اقتصادی امروز، جایگاه فرهنگی و هویتی آن نیز در برنامه‌های مدیریت و پاسداری از میراث فرهنگی مورد توجه قرار گیرد.

سپاسگزاری

با سپاس از خانم اصائلو (کارشناس محترم مردم‌شناسی و میراث معنوی اداره کل میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی استان مازندران) برای همراهی در تکمیل داده‌های مرتبط با صنایع دستی و شیوه‌های سنتی بافت حصیربافی و سبدبافی استان مازندران، آقای حسن مظفرزاده مرزبالی برای راهنمایی دربارهٔ بستر آب‌بندان و سپاس از اهالی روستاهای آرمیچ‌کلا، رودبست و رمنت در پاسخگویی و جمع‌آوری اطلاعات مرتبط با روش برگزاری قرق‌شکنی. از جناب آقای کرملی رمضان‌پور برای همراهی در تمامی مراحل مختلف پژوهش و در اختیار گذاشتن اطلاعات ارزشمند، صمیمانه سپاسگزاریم.

تعارض منافع

نویسندگان ضمن رعایت اخلاق نشر، در ارجاع‌دهی دقیق بوده‌اند و نبود تضاد منافع را اعلام می‌دارند.

منابع

- ابراهیمی، محسن؛ عربستانی، مهرداد. (۱۳۹۹). صیادی گرگور به منزلۀ پدیدهٔ اجتماعی تام: مطالعه‌ای در ارتباط فنون بومی با محیط زیست، توسعه و روابط اجتماعی در گناوه. *دوفصلنامه دانش‌های بومی/ایران*. ۷(۱۴): ۱۸۹-۲۲۰.
- انصاری‌نسب، بنیامین. (۱۳۹۶). آیین نوروز دریا (صیاد) در روستای سلخ قشم. *نشریه مطالعات خلیج فارس*. ۳(۲): ۹۵.
- برکس، فیکرت. (۱۳۹۷). *بوم‌شناسی مقدس (ویرایش چهارم)*. مهدی قربانی (مترجم). تهران: دانشگاه تهران.
- تقدس‌نژاد، زهرا؛ شفیعا، سعید. (۱۴۰۲). *گزارش راهبردی در بررسی وضعیت صنایع دستی و آسیب‌شناسی آن*. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، دفتر مطالعات فرهنگ و آموزش.
- توکلی، علیرضا؛ فتاحی، امیرعلی؛ رسان‌نژاد، حسین؛ ابراهیمی، محسن؛ داداری، علی. (۱۴۰۰). معرفی آب‌بندان (سازهٔ آبی مبتنی بر دانش بومی استان مازندران). تهران. *سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، معاونت آموزش و ترویج کشاورزی*.
- حسنی، سیدقاسم. (۱۳۹۵). تحلیلی بر گسست فرهنگ بومی و زیست‌بوم در استان مازندران (با توجه به تئوری فرهنگی مبتنی بر مدل گرید-گروپ). *دوفصلنامه جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*. ۳(۷)، ۱۸۱-۲۰۳.
- روشن‌نیا، داوود؛ خادمی، رقیه؛ کردی، لیلا؛ صلحی‌فام‌اصل، ژیلا. (۱۳۹۴). بررسی نقش زنان روستایی در توسعه و موانع و محدودیت‌های آنان. *ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه*. ۱۹۰: ۸۲-۹۸.
- سپیدنژاد، نسرين. (۱۳۹۷). *انسان‌شناسی ساحلی: دستاوردها و برنامه‌ها* (۱). *سایت انسان‌شناسی و فرهنگ*، دسترسی در ۲۹ خرداد ۱۴۰۵: <https://short.do/5IGo7A>
- طلائی، فرهاد؛ دریادل، احسان. (۱۳۹۴). بررسی چالش‌های تالاب انزلی و راهکارهای رفع آن در چارچوب کنوانسیون رامسر. *مجله حقوقی بین‌المللی*. ۳۲(۵۲): ۲۷۷-۳۱۲.
- غلامی، عباس. (۱۴۰۳). مطالعه و بررسی نحوهٔ توسعهٔ آب‌بندان‌ها جهت بهبود ذخیره‌سازی آب و احیای اکوسیستم‌های شمال کشور. اهواز. *ششمین کنفرانس ملی مهندسی و مدیریت محیط زیست*. ۱-۱۰.
- فرزانه، حمید. (۱۳۸۸). آب‌بندان؛ شیوهٔ سنتی ذخیره‌سازی و استفادهٔ بهینه از آب (طرحی برای مستند مردم‌شناختی). *فصلنامه فرهنگ مردم ایران*. ۱۸ و ۱۹: ۴۷-۶۷.

- فکوهی، ناصر. (۱۳۹۲). *تاریخ اندیشه و نظریه‌های انسان‌شناسی*. تهران: نشر نی. چاپ هشتم.
- و دادهییر، ابوعلی و سیدنژاد، نسرين. (۱۳۹۴). انسان‌شناسی ماهی‌گیری: مطالعه‌ای مردم‌نگارانه در فرهنگ مردمان ماهی‌گیر در شهرستان ساری. *پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران*. ۵(۱). ۷۱-۹۲.

References

- Ansari-Nasab, B. (2017). The sea Nowruz (fishermen's New Year) ritual in the village of Selkh, Qeshm. *Persian Gulf Studies*, 3(2), 95. (In Persian)
- Black, J. E. (2024). Supporting intangible cultural heritage and the necessity of recognizing collective cultural rights. *Comparative Law Studies*, 15(2), 365–387. (In Persian).
- Berkes, F. (2018). *Sacred Ecology* (4th Ed.). Ghorbani, Mehdi (Translate). Tehran. University of Tehran. (In Persian).
- Ebrahimi, M.; Arabestani, M. (2020). Gorgor fishing as a total social phenomenon: A study of the relationship between indigenous techniques, the environment, development, and social relations in Gonaveh. *Iranian Journal of Indigenous Knowledge*, 7(14), 189–220. (In Persian).
- Fakouhi, N. (2013). *History of anthropological thought and theories*. Ney Publishing. (In Persian).
- Farzaneh, H. (2009). Ab-bandan: A traditional method of water storage and efficient water use (A proposal for an ethnographic documentary). *Quarterly Journal of Iranian Folk Culture*, 18(19), 47–67. (In Persian).
- Gholami, A. (2024). Study and investigation of the development of water reservoirs to improve water storage and restore the ecosystems of northern Iran. In *Proceedings of the Sixth National Conference on Environmental Engineering and Management* (pp. 1–10). Ahvaz, Iran. (In Persian).
- Hasani, S. Q. (2016). An Analysis on Disconnectedness of Local Culture and Environment in Mazandaran Province: Using Grid- Group Model. *Sociology of Social Institutions*, 3(7), 203-181.
- He, P.; Chopin, F.; Suuronen, P.; Ferro, R. S. T.; & Lansley, J. (2021). *Classification and illustrated definition of fishing gears*. FAO Fisheries and Aquaculture Technical Paper No. 672. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.
- Htoo, H.; Marnn, P.; Nizeyimana, J. C.; Wynn, K.; Kyu, A.; Al-Masnay, Y.; Ali, H. (2020). Investigation of fishing gears and species diversity of fishes in Moe Yun Gyi constructed wetland, -Bago Region, Myanmar. *Resources and Environment*, 10(2), 27–32. <https://doi.org/10.5923/j.re.20201002.02>
- Idrus, I.; Ismail, A.; Utami Mappe, U.; Salwia, S. (2025). Local Ecological Knowledge and Fishing Practices of Fishermen on Barrang Lompo Island, Makassar City. *Society*. 13. 487-503. <https://doi.org/10.33019/society.v13i1.812>.
- Islam, M. J.; Sultana, M. A. (2016). Fishing gears used by the fishermen in wetlands of Chhatak, Sunamganj and sustainable utilization of fishery resources. *International Journal of Natural Sciences*, 6, 96–103.
- Kechu, M.; Pankaj, Pranay. (2023). Traditional fishing methods practiced by Ao and Sumi tribes in Dikhu River of Nagaland, India. *Journal of Fisheries*. 11. 112202. <https://doi.org/10.17017/j.fish.458>.
- Rasekhi, S.; Sharifian, A.; Shahraki, M.; Silvano, R. (2022). Indigenous fishers' knowledge on fish behavior, fishing practices and climatic conditions in a conservation priority coastal ecosystem in the Caspian Sea. *Reviews in Fish Biology and Fisheries*. 33(3): 629-648. <https://doi.org/10.1007/s11160-022-09746-3>.
- Roshan-Nia, D.; Khademi, R.; Kordi, L.; Solhi-Fam-Asl, Z. (2015). Investigating the role of rural women in development and their barriers and limitations. *Work and Society: Social, Economic,*

Scientific and Cultural Monthly, (190), 82–98. [in Persian]

- Seyed-Nejad, N. (2018). Coastal anthropology: Achievements and programs. *Anthropology and Culture*. (In Persian) Accessed at 19 June 2026: <https://short.do/5IGo7A>
- Talaie, F.; Daryadel, E. (2015). An examination of the challenges facing Anzali Wetland and solutions for addressing them within the framework of the Ramsar Convention. *International Legal Journal*, 32(52), 277–312. (In Persian).
- Taqaddos-Nejad, Z.; & Shafi'a, S. (2023). *Strategic report on the status of handicrafts and its challenges*. Tehran: Islamic Parliament Research Center of the Islamic Republic of Iran, Office of Culture and Education Studies. (In Persian)
- Tavakoli, A.; Fattahi, A. A.; Rasān-Nejād, H.; Ebrahimi, M.; Dadāri, A. (2021). *Introduction to Ab-bandans (a water structure based on indigenous knowledge of Mazandaran Province)*. Agricultural Research, Education and Extension Organization, Deputy of Agricultural Education and Extension. (In Persian)
- Torreon, L. C.; Tiempo, A. S. (2021). Ritual practices in fishing. *Asia Pacific Journal of Multidisciplinary Research*, 9(1), 12–18.
- UNESCO, *Basic texts of the 2003 Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. (2024 ed.). UNESCO.
- Vedādhir, A. A.; Seyed-Nejad, N. (2015). Anthropology of fishing: An ethnographic study of the culture of fishing communities in Sari County. *Anthropological Research in Iran*, 5(1), 71–92. (In Persian)